بسم الله الرحمن الرحيم

اسلام دینینڭ ظاهر بولغان اورنی

اسلام دینی باشلاب « جزیرة العرب » دیگان یرده ظاهر بولدی. « جزیرة العرب » آزیا قطعه‌سینڭ غرب جنوبیسنده زور بر یارم آطه‌در. بو یارم آطه‌ده ایسکیدن بیرلی عربلر طورغانغه کوره ، « جزیرة العرب » یاکه « عربستان » اسملری ایله آتالغان .

بو جزیره نڭ شمال طرفی « سوریه » و « عراق » قطعه‌لرینه ؛ غرب طرفی « بحر احمر » گه و « باب المندب » بوغازینه ؛ شرق طرفی « هرمز » بوغازینه و « بصره » کورفزینه ؛ جنوب طرفی « بحر محیط ـ هندی » گه و « عمان » دڭزینه طوتاشقان . شوڭا کوره ، اوچ یاغی صو ، بر یاغی قوری‌دن عبارتدر.

عربستان ایسکیدن بیرلی « حجاز »، « یمن »، « حضرموت »، « عمان » ، « نجد » اسملری ایله بر نیچه قسم‌گه بولینب یورتولگان .

« حجاز » نڭ شمال طرفی « بادیة العرب » ، شرق طرفی دخیده بادیة العرب و « نجد » ، جنوب طرفی « یمن » ، غرب طرفی « بحر ـ احمر » دن عبارت اولوب ، طوفراغی ایگون ایگارگه یاراقسز ، کوب یرلری طاو طاشلقدر.

« یمن » قطعه‌سی طاولق بر یر ایسه‌ده طوفراغی یخشی بولغانغه کوره ایگون ایگارگه یاراقلی‌در. « حضر موت » عربستاننك جنوب طرفنده بحر محیط هندی بوینك‌در. « عمان » جزیرة العرب‌نك جنوبنك، « نجد » شرق طرفنده واورته سنك‌در.

« جزیرة العرب » نك دگز بویلری بر قدر معمور، ایران طرفلری منبت و ایگون ایگارگه یاراقلی ایسه‌ده بیك کوب یرلری قوم صحرالرندن عبارتدر. بو جزیره‌ده آغا طورغان زور صولر، یاکه تلگه آلورلق کوللر یوقدر. فقط بعض اورنلرده چوللر اورته سنده کوله‌گه‌لی آغاچلر، یشل‌لکلر و شونلر یاننده، اچارگه یاری طورغان صولر اوچراشدرغالی. چیتدن قاراغانده بر اوطراو شیکالی کورینوب طوره طورغان موندی یرلرگه « واحه » دیلر. عربستانك تورلی حیوانلر یتشه. لکن الك مشهورلری دوه ایله آت‌در.

عربستاننك خلقی

عربلر حضرت نوح نك « سام » آدلی اوغلی‌نك نسلندندر. بو عرب خلقی « بائده » ، « عاربه » ، « مستعربه » اسملری ایله اوچ‌گه بولینب یورتوله.

« بائده » عربلری بیك ایسکی بولغانغه کوره، آنلرغه دائر تاریخی معلومات یوق دیب أیتورلکدر. شول قدریسی معلومدرکه: اوزلرینه « هود » علیه السلام یبارلگان « عاد » قومی برله « صالح » علیه السلام یبارلگان « ثمود » قومی بائده عربلرندندر.

عاد قومی یمن ایله عمان آره‌سنده و حضر موت تیره‌لرند-

طورغانلر. «شداد» اسملی مشهور بر عکمدار بونلرنڭ پادشاهسی بولغان.

ثمود قومی حجاز برله شام آره سنده طورغانلر.

«عاربه» عربلری «بنی قحطان» قبیله لرندن عبارتدر. بونلر بیك ایسکی زمانلرده (هجرتدن ۲۶۹۰ یللر الوك) یمن‌ده زور بر حکومت توزوگانلر.

توزومش اولدقلری «بنی حمیر» حکومتی ایکی مڭ یلدن آرتق دوام ایتکان. حاضرگی «صنعا» بلده‌سی یاننده، اول وقت مشهور «سبا» یاکه «مأرب» شهری شول حکومت نڭ پایتختی بولغان. «بنی حمیر» حکومتی آخرنده حبشیلرنڭ هجومی ایله منقرض اولمشدر. حاضرگی کونده یمن تیره‌سنده «حمیری» دیب آتالغان یازو ایله نقشلانمش طاشلر طابلمقده‌در.

«مستعربه» عربلر دیب عربلرنڭ حجاز قطعه‌سنده طورغانلرینه أیتله‌در. بونلر اسماعیل علیه السلام نڭ «جرهم» قبیله سندن آلغان خاتونندن طوغوب اورچیگان وکوبه‌یگان کشیلر یعنی اسماعیل علیه السلامنڭ بالالری و نسلیدر. مستعربه عربلر قبیله و عشیرت حالنده یاشیلر، سوداگرلك ومال آصراوچیلق ایله کون ایته‌لر ایدی.

قریش قبیله سی ـ مستعربه عربلردن «قریش» اسملی بر قبیله بار وبو قبیله «مکه» شهرینڭ الڭ توب خلقندن ایدی.

بوقریش قبیله‌سی نسل وبایلق جهتنچه باشقه عرب قبیله لرندن اوستون بولغانغه کوره، کعبه نڭ بار خدمتی ده آنلر قولنده بولا و شول سببلی بوقبیله بیك حرمتلی طوتیله ایدی.

پیغمبرمز محمد علیه السلام اوشبو قریش قبیله‌سندن اولوب، اسماعیل علیه السلام نسلندندر.

کعبه ـ حاضرگی کعبه ایسکیدنوك بار ایدی. آنی الله تعالی نڭ

امری ایله ابراهیم و اسماعیل علیه السلاملر بنا ایتدیلر. عربلر پت پرست وکافر و قتلرنده ده کعبه‌نی بیك عزیز ومقدس صانیلر؛ آنلرنڭ صنم‌لری شونڭ اچنده طورا، هریل حج وقتنده کعبه‌نی زیارت ایچون بیك کوب خلق جیولا، پت‌لر ایچون قربانلر چالالر ایدی.

اسلامدن اوّل عربلر

عربلرنڭ کوبسی پت پرست ایدیلر. هر قبیله‌نڭ اوزینه مخصوص پت‌لری بار ایدی. کعبه‌ده‌گی پت‌لرنڭ الڭ زورسی «هبل» اسمنده ایدی. عربلرنڭ بعضیسی یهودیلکنی، بعضیسی خرستیانلقنی قبول ایتمشلر ایسه‌ده بونلر بیك آز اولمشدر. عربلر قوناق سویو-چان، جومرد، ناموسلی، طوغری سوزلی، شعر وفصاحت‌نی یاراتوچی برخلق بولغان.

مکه یاننده «عکاظ» اسملی بریرگه هریل جیولوب زوربر بارمنکه قورالر، شونده سوداگرلر سودا ایته، شاعرلر شعرسویلی، یاکه یازغان شعرلرن خلقغه طاراتالر، اوستا سویله‌وچیلر نطقلر ایراد ایته‌لر، شعرده، فصاحت وبلاغت‌ده اوستون چقغانلرغه مکافات‌لر بیریله، آنلرنڭ شعرلری، هرکم کورسون ایچون، کعبه دیوارینه آصیلوب قویولا ایدی.

«ابرهه» و «اصحاب فیل»

عاربه عربلری طرفندن «یمن» ده قورولغان «بنی حمیر» حکومتینی پیغمبرمز محمد علیه السلام طوغماسدن ٩٣ یل الوك حبشیلر

ضبط ایلدیلر. شونده اوزلری بر حکومت قوردیلر. پایتختلری «صنعا» شهری ایدی. شول حبشیلرگه حاکم بولغان «ابرهه» اسملی بر کشی، عربلرنی مکه‌ده‌گی کعبه‌نی زیارت ایتودن طوقتاتو نیتیله «صنعا» شهرنده زور بر کلیسا صالدردی و کعبه اورنینه شونی زیارت ایتسونلر دیب، همه عرب قبیله‌لرینه امر و اعلان ایتدی.

لکن عربلر اول کلیسانی زیارت و حرمت ایتمه‌دیلر. حتی مکه‌دن بر نیچه کشی «صنعا» شهرینه مخصوص کیلوب اول کلیسانڭ دیوارینه نجاست سورتب کیتدیلر. صڭره بونلرنڭ کعبه اهلندن ...لری بلنگاچ ابرهه‌نڭ بیك آچووی کیلوب کعبه‌نی یمرر ایچون ... هجوم ایتدی.

«ابر...» نڭ زور بر فیلی بار و قایوغنه صوغشقه کیتسه ده شول فیل آرقه‌سنده دشمنلرن جیڭه ایدی. کعبه اوستنه هجوم ایتکانده ده شونی آلوب باردی. لکن بو سفر فیل مکه‌گه یاقنلاشقاچ چوگوب، یورومی طورغان بولدی. باشقه یاقغه بوروب یبارسه‌لر بیك شه‌ب بارا - اما کعبه‌گه طابا بردیلرمی در حال طوقتی ایدی. بو واقعه قرأن‌ده «الم ترکیف...» سوره‌سنده بیان ایدلمشدر. جناب حق کعبهٔ معظمه نی صاقلادی. ابرهه عسکری اوستنه زور بلالر کیلدی. الله تعالی نڭ امری ایله بر طاقم واق قوشلر آوزلری و آیاقلری ایله آنڭ عسکری اوستنه هوادن واق طاشلر یاودررغه باشلادیلر. یاڭغور شیکلی یاوغان شول طاشلردن ابرهه عسکرینڭ کوبسی تلف بولدی. آنڭ اوستینه‌ده زور طاشو بولوب قالغانلرن آغزوب هلاك ایتدی. شول سببلی ابرهه جیڭلوب کیر و قایتورغه مجبور بولدی.

ابرهه‌نڭ اوشبو عسکرینه «اصحاب فیل»، واقعه‌گه «فیل واقعه‌سی»، اوشبواش بولغان یل‌غه‌ده «فیل یلی» دیب یورتوله‌در.

مو..نه اوشبو فیل یلنده حضرت محمد صلی الله علیه والسلام دنیاغه کیلدی.

محمد علیه السلام نڭ دنیاغه کیلووی
ونسب شریفلری

حضرت محمد علیه السلام فیل یلنی، ربیع الاوّل آیی نڭ اون ایکیسنی (میلاد نڭ ۵۷۰ نچی یلنی، آپریل نڭ ۱۷ سنی) دوشنبه کون مکهٔ مکرمه شهرنی آتاسینڭ یورطنی دنیاغه کیلدی.

آتاسی عبدالله اسملیدر. عبدالله عبدالمطلب اوغلی، عبدالمطلب هاشم اوغلی، هاشم عبدمناف اوغلی، عبدمناف قُصَیّ اوغلی، [illegible] کلاب اوغلی، کلاب مُرَّه اوغلی، مرّه کعب اوغلی، کعب [illegible] اوغلی، لؤی غالب اوغلی، غالب فهر اوغلی، فهر مالك اوغلی، مالك نضر اوغلی، نضر کنانه اوغلی، کنانه خزیمه اوغلی، خزیمه مدرکه اوغلی، مدرکه الیاس اوغلی، الیاس مضر اوغلی، مضر نزار اوغلی، نزار معدّ اوغلی، معدّ عدنان اوغلی در.

بونلردن صوڭ دخی برنیچه بابالر آرقیلی محمد علیه السلامنڭ نسلی اسماعیل علیه السلامغه باروب ترهلهدر. آناسی وهب قزی «آمنه» در. محمد علیه السلامنڭ آتاسی قریش قبیلهسندن و هاشم آلندن در. قریش قبیلهسی عرب قبیلهلری اچنده آیروچه حرمتلو طوتولمقده و خصوصا هاشم بالالری بارسندنی اشرف و افضل صانالمقده ایدی. محمد علیه السلام مونه شول نسلدندر. اول دنیاغه کیلودن ایکی آی قدر الوك آتاسی عبدالله مدینه شهرنده وفات ایتکان ایدی. باباسی عبد المطلب آ‌ڭارغه «محمد» دیو اسم بیردی و تربیه قیله باشلادی.

مکه خلقی نڭ الوغلری یاش بالالرنی مکه ده آصرامیلر، بلکه سوت آناسینه طاپشروب یخشی هوالی یرلرگه یباره‌لر، چیتدن مکه گه هر یلنی سوت آنالری کیلوب اوزلرنڭ تربیه قیلورغه برر بالا آلوب کیته‌لر ایدی. حضرت محمد علیه السلامنی بنی سعد قبیله سندن «حلیمه» اسملی برخاتونغه بیردیلر. دورت یاشینه قدر اول شونڭ تربیه‌لندی. لکن آکارده باشقه بالالرده بولمی طورغان عادتدن طش کوب تورلی اشلر کورلدی. حلیمه وآنڭ ایری حارث بو اشلرگه تعجب ده قالا باشلادیلر. شوندن صوڭ حلیمه حضرت محمدنی اوزینڭ آناسی آمینه‌گه طاپشردی.

حضرت محمد آلتی یاشینه کرگانده آناسی آمینه دخی وفات ایتدی. شوندن صوڭ باباسی عبد المطلب آنی اوز تربیه‌سینه آلدی. ایکی یلدن صوڭ، یعنی حضرت محمد سیگز یاشده وقتده باباسی عبد المطلب ده وفات ایتدگندن آنی عبد المطلب نڭ اوغلی ابوطالب تربیه ایتارگه باشلادی.

ابوطالب محمد علیه السلامنی اوز بالاسی شیکالی سویه وجانی کبك عزیز کوروب صاقلی ایدی. محمد علیه السلام اون ایکی یاشنڭ وقتنده ابوطالب آنی آلوب سودا ایچون شامغه کیتدی. فلسطین ده «بصری» شهرنده «بحیرا» اسملی بر راهب‌گه اوچرادیلر. بو راهب ایسکی کتابلرنی مطالعه ایتوب، الڭ صوڭغی پیغمبر اولمق اوزره بر پیغمبر کیله‌چگنی وآنڭ بعض علامتلری بولاچاغنی بلگان ایدی.

محمد علیه السلامنی کورگاچ، آنڭ شول آخر زمان پیغمبری بولوچیلغنه قناعت حاصل ایتدی هم بونی ابوطالب‌گه خبر بیروب بو بالا ایله شامغه بارولری موافق توگللگنی، اگر بارسه‌لر یهودیلردن برر ضرر کیلو احتمالی بارلغنی بلدردی.

ابو طالب « بحیرا » نڭ سوزینه اهمیت بیردی وماللرن شول « بصری » شهرنده صاتوب، محمد علیه السلام ایله مکه گه قایتوب کیتدی.

محمد علیه السلام یکرمی بش یاشنده وقتده قریش خاتونلرندن خدیجه اسملی خاتون ایله نکاحلندی. اول وقت حضرت خدیجه قرق یاشنده اولوب طول هم بیك بای ایدی. رسول الله نڭ ابراهیم اسمندگی اوغلندن باشقه بالالری اوشبو حضرت خدیجه دن طوغمشلردر.

پیغمبرلك کیلماسدن اوّلوك حضرت محمد علیه السلام اوزینڭ قوم قبیله‌سی و بتون عربلر آره‌سنده بیك حرمتلی و اعتبارلی طوتولا وهر کم آڭا امینتلی کوز برلن قاری وشول سببلی آڭا «محمدالامین» دیلر ایدی.

حضرت محمد علیه السلام او توز بش یاشلرنده وقتده عربلر کعبه بناسنی توزه‌توب یاڭارتدیلر.

« حجر اسود » اسملی مبارك طاشنی اورننه قویو وقتی یتکاچ عرب قبیله‌لری آره‌سنده اختلاف چقدی. هر قبیله خلقی « بز قویامز » دیه سوزگه کریشه باشلادیلر. آخرنده اشنی قریش قبیله سی اچنده عقل ودرایتی ایله مشهور بولغان « محمد الامین » نڭ (صلی الله علیه وسلم) قاراوینه طاپشردیلر. اول ایسه طاشنی بر کیوم اوستینه قویدردی و تورلی قبیله‌لرگه شول کیومنڭ تورلی طرفندن طوتوب کوتاررگه قوشدی. اوزی طاشنی آلوب اورننه قویدی. شولای ایتوب عربلر آره‌سنده قوزغالورغه طورغان نزاع باصیلدی. هر قایوسی ممنون بولوب حضرت محمدگه رحمت أیتدیلر.

محمد علیه السلام کورکام خلقلی، طوغری سوزلی، فقیرلرگه وعاجزلرگه بیك شفقتلی، صوڭ درجه‌ده صبروثباتلی ایدی. مکه خلقی پتغه طابونسه‌لرده اول هیچ بر وقت پتغه طابنمادی وپتلرغه حرمت

اینمەدی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن کوڭلنه صالنو سببلی مکه یاننده‌غی «حرا» طاوینه باروب عبادت قیله، بعضا شونده برنیچه کونلر قالوب عبادت و تفکر ایله مشغول بولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبرلك کیلووی و دین اسلام نڭ طارالووی

انسانلرنڭ اڭ شرافتلوسی بولغان محمد علیه السلامغه قرق یاشنده وقتده پیغمبرلك کیلوب، الله تعالی طرفندن قرآن کریم ایندریله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین‌گه أوندەرگه مأمور ایتلدی.

آنڭ أونده‌گان دیننه «دین اسلام» و شول دین‌گه ایەرگان کشیلرگه مسلمان دیلر.

رسول الله غه اڭ برنچی اینگان آیت «اقرئ باسم ربك الذی خلق . . .» سوره‌سیدر. محمد علیه السلام «حرا» طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آی نڭ اون یدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آڭا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوڭ اول مکه خلقینی دین‌گه أوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پت‌لرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلامنڭ پیغمبرلگنه اڭ اوّل ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابو-بکر الصدیق و حضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوڭ زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

سعد بن وقاص ، طلحة بن عبیدالله حضرتلری دین اسلام غه کردیلر.

محمد علیه السلام اوّلا اوچ یلغه قدر خلقنی دین اسلامغه یاشرون صورتده اُونده‌دی و شعائر اسلامیه‌نی صحابه‌لر ایله یاشرون صورتده قیله طورغان بولدی . لکن صکره الله تعالی طرفندن : « بیورلغان اشکنی آشکارا ایت » دیب امر کیلگاچ خلقنی دین اسلام غه یاشرماینچه اُوندی باشلادی .

محمد علیه السلام نك یاکی بر دین نشر ایته باشلاوینه و الله تعالی‌دن باشقه هیچ معبود یوق ، پت‌لرغه طابنورغه یارامی دیووینه مشرك - لرنك بیك آچولری کیلدی . محمد علیه السلام غه دشمانلق اظهار ایته باشلادیلر. حالبوکه برطرفدن دین اسلام غه کروچیلر کوندن کون آرتا بارا ایدی . بوکارغه مشرکلرنك آچولری بیگره‌ك قاباردی . آخرنده قریش‌نك الوغلری جییلوب ، حضرت محمد نك آتاسی برله بر طوغان قرداشی « ابوطالب » یاننه باروب آکاردن شکایت ایتدیلر: « قرداشك محمد بزنك آتا بابالرمزدن قالغان دینمزگه قارشو حرکت ایته ، اوزینه یکی بر دین چغاروب خلقنی شوکارغه اُوندی ، بزنك الوغ پت‌لرمزغه عبادت قیلودن منع ایته ، سین آنی بواشندن واز کیچررگه طریش هم یاقلاما » دیدیلر.

بر مدت صکره قریشنك الوغلرندن حضرت عمر و رسول الله نك اتکاسی برله بر طوغمه قرنداشی حمزه‌ده دین اسلامغه کردیلر. بواش قریشلرگه بیك آور طویولدی . یاکادن جییلوب ابوطالب یاننه باردیلر: « بز بواشکه توزه آلمی‌مز ، سین محمد نی حمایه ایتودن واز کیچ ، یوقسه بز سینك اوزکدن آیریلورغه مجبورمز » دیدیلر. بونك اوزرینه ابوطالب برقدر تردد گه توشسه‌ده کینه محمد علیه السلامنی حمایه ایتودن واز کیچمه‌دی . شولای بولسه‌ده مشرکلر دین اسلام غه کرگان کشیلرنی رنجترگه ، آنلرغه اذا وجفا

نیدررگه باشلادیلر. چونکه مسلمانلرنڭ کوبه‌یوب الوغ برقوت حاصل ایتولرندن قورقالر ایدی.

بونڭ اوزرینه نبوتنڭ بشنچی یلنده حضرت رسول مسلمانلرغه «حبش» مملکتنه کوچارگه رخصت ایتدی. الڭ اوّل حضرت عثمان بن عفان، خاتونی حضرت رقیه، زبیر بن العوام، عثمان بن مظعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عوف کبی صحابه‌لر مکه‌دن کوچوب «حبشستان» غه باردیلر.

حبشیلر خرستیان مذهبنده ایسه‌لرده بومسلمان مهاجرلرنی بیک خوش قبول ایتدیلر. آندن صوڭ دخیده بایتاق مسلمانلر شونده کوچوب باردیلر.

مکه مشرکلرینڭ بوکارغه ده اچاری پوشدی. حبشستانه مسلمان‌لرنڭ کوبه‌یووندن و شولای ایتوب اسلام دینی نڭ کوچه‌یووندن قورقا باشلادیلر. شونڭ ایچونده حبش حکمداری «نجاشی» حضورینه مخصوص کشیلر یباروب، آنده کوچوب بارغان مسلمانلرنی مملکتنه کرتماوینی اوتندیلر. لکن «نجاشی» آنلرنڭ بو اوتنچلرن قبول ایتمه‌دی. مهاجر مسلمانلرنی حمایه ایتدی.

قریشنڭ الوغلری ابوطالب نڭ حضرت محمدنی حمایه ایتودن واز کیچماوینه آچولانوب آنڭ اوزی، بالالری ویقینلری ایله سویله‌شماسکه، آنلرغه قاتناشماسقه وآنلر ایله آلش بیریش ایتماسکه یعنی آنلر ایله بتون مناسبتنی کیسارگه (بویقوت ایتارگه) قرار بیردیلر و شوکارغه اتفاق ایتوب بر معاهده یاصادیلر و قرق معتبر کشیارنڭ مهرلری باصلغان بو معاهده نی کعبه‌گه آصوب قویدیلر.

نبوت نڭ اوننچی یلنده اوّل ابوطالب وآندن بر نیچه گنه کون صوڭ حضرت رسول نڭ زوجهٔ محترمه‌سی حضرت خدیجة الکبری

(رضی‌الله عنها) وفات ایتدیلر. بونلرنك وفاتنه حضرت رسول بیك قایغوردی. شونك ایچون بو یل غه « عام الحزن » (قایغویلی) دیلر.

رسول اکرم هریل حج و قتنده مکه نك طشینه چغوب تورلی یاقلردن کیلگان قبیله‌لر ایله کوریشه و آنلرنی ایمان غه أوندی ایدی. بعثت نك اون برنچی یلنده مدینه اهالیسندن و« خزرج » قبیله سندن آلتی آدم « عقبه » دیگان اورنده حضرت رسول ایله کوریشوب آكا ایمان ایتدیلر. مدینه لیلردن الك اوّل دین اسلام غه کروچیلر اوشبو آلتی آدمدر. بونلر مدینه‌گه قایتقاچ شونده دین اسلامنی طاراتورغه طریشه باشلادیلر، هم الك باشلاب « أوس » و« خزرج » قبیله لری آره سنده بایتاق طارالدی.

بونك ایرته سی یلنی کینه اوشبو قبیله لر خلقندن اون ایکی کشی مکه‌گه کیلوب ینه شول « عقبه » دیگان اورنده حضرت پیغمبرگه ایمان و بیعت ایتدیلر. بوندن صوك مدینه ده دین اسلام غه کروچیلر کوبه‌یدی و « أوس » ایله « خزرج » قبیله لری آره سنده مسلمان بولماغان کشی قالمادی.

نبوت نك ۱۲ نچی یلنده رمضان آینده پیغمبر علیه السلام نك معراجی واقع بولدی ومسلمانلرغه بش وقت نماز اوقو فرض ایتلدی.

نبوت نك ۱۳ نچی یلنده رسول اکرم حضرتلری مدینه شهرینه هجرت ایتدی.

پیغمبر علیه السلامنك هجرتی

قریش مشرکلری مسلمانلرنك کوبه‌یووندن و تورلی یرلرگه طارالوب خلقنی جیگللك ایله مسلمان ایتولرندن قورقوب آخرنده

محمد عليه السلام غه يمان قصد اينه باشلاديلر: بركونني آنك ايوويني باصوب اوزن أوترر گه قرار بيرديلر. جناب حق آنلرنك بو قرار لريني رسول اكرم حضرتلرينه وحی ايله بلدردی ومكه دن مدينه گه كوچوب كيتارگه امر ايتدی. شول كيچه ده رسول اكرم اوزينك اورنينه حضرت علی نی ياتقروب يورتيني كوزه تب طوروچی مشركلر آره سندن چغوب كيتدی. آنلر بوندن غافل قالديلر. صُكره حضرت رسول ابو-بكر الصديق حضرتلری ايله برلكده مدينه گه كيتديلر. صاو سلامت شونده باروب يتديلر. صحابه لر آنلرنی شادلق ايله قارشو آلديلر و هر قايوسی رسول اكرمنی اوز يورتينه توشه رگه اوتنديلر. لكن رسول اكرم بونلرنك برسينی ده ترجيح ايتماينچه دوه سی چوككان يرگه توشه چگنی بلدردی. دوه سی ايسه ابا ايوب الانصاری خالد بن زيد رضی الله عنه نك ايووی يانده چوكدی و حضرت رسـول ده شونده توشدی.

حضرت رسولدن صوك مكه دن باشقه مسلمانلرده مدينه گه كوچوب كيله باشلاديلر. مدينه خلقی آنلرنی ده خوش قبول ايتوب ايولرنده قوناق ايته لر و معيشت لرينه ياردم ايتشه لر ايدی. بو كوچوب كيلگان كشيلرگه «مهاجر» و آنلرنی خوش قبول ايتوب قارشو آلغان مدينه مسلمانلرينه «انصار» ديلر.

رسول الله نك مكه دن مدينه گه اوشبو كوچوب كيتووی مسلمانلر ايچون تاريخ باشلانغچی بولوب يورتلمكده در. مدينه گه ايكی ساعتلك يرده «قبا» قريه سنده رسول الله هجرت وقتنده مسلمانلرغه نماز قيلور ايچون بر مسجد تأسيس ايتكان ايدی. مسلمانلر ايچون ايك اوّل بنا قيلنغان مسجد اوشبو «قبا» مسجدی در.

حضرت پیغمبرنك «غزوه» و «سریه» لری

رسول الله نك مدینه‌گه کوچووی مکه مشرکلرینه بیك یمان تائثیر ایتدی. دین اسلامنك نق طارالووندن ومدینه‌نك اهمیتلی بر اسلام مرکزی بولووندن قورقا باشلادیلر. شول سببلی مسلمانلر کوچه‌یوب کیتماس دن اوّل مدینه‌گه هجوم ایتوب آنلرنی جیکو حقنده فکرلر یوروته باشلادیلر. بونك اوزرینه، دشمن ضررندن اوزلرن صاقلاو ایچون مشرکلر ایله صوغش ایتارگه رسول اکرم‌گه الله تعالی‌دن اذن بیرلدی.

«غزوه» دیب رسول الله‌نك بالذات اوزی قاتناشقان صوغشلرغه، «سریه» دیب صحابه‌لردن بررسی باش بولوب ایتلگان صوغشلرغه أیته‌لر. «غزوه» یکرمیدن آرتق، «سریه» لر ایللی قدر بولدی.

«غزوه» لرنك مشهورلری «بدر کبری»، «احد»، «خندق»، «خیبر»، «حنین»، «تبوك»، «فتح مکه» کبیلردر. بونلرنك هر قایوسنده مشرکلرنك آتاقلی آدملرندن بر نیچه‌سی تلف ایتلوب، قالغانلریده بیك نق جیکلدیلر.

«بدر کبری» غزوه‌سی

(هجرتنك ایکنچی یلنده)

مسلمانلر ایله قریش مشرکلری آره‌سنده بولغان صوغشلرنك ایك مشهوریدر. هجرتنك ایکنچی یلنده بولدی. «بدر» دیگان اورنده بولغان بو صوغش‌غه اوچیوز قدر صحابه‌لر ایله رسول اکرم

مدینه دن بالذات اوزی کیلدی. مشرکلرنك باشلغی «ابوسفیان» ایدی. هر نه قدر بو صوغشده مشرکلر مسلمانلرغه قاراغانده کوب بولسه‌لرده و آنلرنك یاردمینه مکه‌دن یاڭادن بر فرقه ترتیب ایتلوب یبارلسه‌ده مسلمانلر جیڭدیلر. مشرکلردن بیك کوب غنیمت مالی و یتمش قدر اسیر آلندی. پیغمبر علیه السلامنك آتاسی ایله بر طوغان حضرت عباس‌ده شول اسیرلر اچنده ایدی. صڭره اول دین اسلام غه کردی. مسلمانلرنك اڭ زور دشمنلری بولغان «ابوجهل» شول صوغشده أوترلدی. «ابولهب» مشرکلرنك جیڭلولرینه قایغوروب مکه‌ده وفات ایتدی.

بو صوغشده حضرت حمزه ایله علی کرم الله وجهه حضرتلری فوق العاده باطرلق کورسه‌تدیلر. بو صوغشده بولغان صحابه‌لر «اصحاب بدر» دیب آتالادر.

اوشبو یل قبله «بیت المقدس» دن «کعبه» گه أیلەندرلدی.

«احد» غزوه‌سی

(هجرتنك اوچنچی یلنده)

«احد» مدینه‌گه یقین بر طاو اسمیدر. باشقه طاولرغه طوتاش بولمااینچه اوزی‌گنه بولغانلقدن «احد» دیب آتالغان.

«بدر» صوغشنده جیڭلگان مشرکلر، مسلمانلردن أوچ آلور ایچون بیك کوب عسکر ایله جیئلوب مدینه‌گه کیلگان وقتلرنده اهل اسلام ایله شول «احد» طاونده اوچراشوب صوغشدیلر. شونك ایچون بو صوغشقه «احد» غزوه‌سی دیلر.

بو «احد» صوغشنده جیڭو باشده مسلمانلر طرفنده بولسه ده مسلمانلرنڭ بر قسمی رسول‌الله طرفندن کورسه‌تلگان ترتیب بویونچه حرکت ایتمه‌دکلرندن آخرنده مشرکلر جیڭدیلر . فقط بو جیڭودن فائده کوره آلماینچه قایتوب کیتدیلر .

بو صوغشده رسول الله نڭ قرداشی حمزه بن عبد المطلب ایله یتمش‌لب کشی شهید بولدی واوزینڭ مبارك یاڭاغی ایله ایرنلری یارالاندی . مسلمانلرغه خمر اچو اوشبو یل حرام ایتلدی.

« خندق » غزوه‌سی

(هجرتنڭ بشنچی یلنده)

قریش مشرکلری صحرا عربلرندن اون مڭ قدر عسکر جییوب «مدینه» اوستینه کیلدیلر. مدینه نی خراب ایتوب اسلامنی بتررگه قصد ایتدیلر . آنلرنڭ کیلولرن مسلمانلر ایشتکاچ سلمان فارسی رضی الله عنه نڭ فکری ایله رسول اکرم مدینه تیره‌سینه تیره‌ن بر خندق (قاناو) قازدرندی . شونڭ ایچونده بو صوغشقه « خندق - صوغشی » دیلر.

مشرکلر مدینه یاننه کیلوب شهرنی چولغاب آلسه‌لرده قاناو آرقیلی اوتوب مدینه گه کره آلمادیلر. یکرمی کونلر قدر مدینه نی محاصره ایتوب طوردیلر . بو یل مدینه ده آچلق اولدیغندن اصحاب کرام محاصره وقتنده کوب اوڭغایسزلق چیکدیلر . لکن آچلق مدینه‌نی محاصره ایتوب طوروچی مشرکلر عسکری آره‌سنده ده ظهور ایتدی . هم جناب حق‌نڭ امری ایله برکیچنی غایت قاطی داول چغوب طوزان

...فراق طوزدردی و مشرکلرنڭ چاطرلرن یمروب بتردی. بونڭ اوزرینه آنلرنڭ تورلیسی تورلی طرفقه طارالوب کیتدیلر. اهل اسلام سلامت قالدی.

حدیبیه معاهده‌سی

(هجرتنڭ آلتنچی یلنده)

رسول اکرم هجرتنڭ آلتنچی یلنده مڭ دورت یوز قدر صحابه‌لری ایله کعبهٔ معظمه نی طواف قیلور ایچون مکه‌گه بارمق بولوب بولغه چقدیلر. مقصودلری قریشیلر ایله صوغشو توگل، بلکه کعبهٔ معظمه نی زیارت قیلو بولدیغندن رسول الله صحابه‌لرگه بره‌ر قلچ دن باشقه قورال آلماسقه قوشقان ایدی. قریشیلر بو وقت مسلمانلرنی مکه‌گه کرترگه تله‌مدیکلرندن «حدیبیه» آدلی اورنده حضرت رسول ایله قریش آره‌سنده بر معاهده یاصالدی. بوڭا «حدیبیه معاهده‌سی» دیلر.

بو معاهده‌نڭ شرطلرندن بعضیلری بونلردر:

مسلمانلرنڭ مکه‌گه کرولری کیله‌چك یلغه کیچکدریلورگه، حج وقتنده مسلمانلر حج قیلغان چاقده مشرکلر کعبه نی اوچ کون بوشاتوب طوررغه، اسلام طرفندن قریش طرفینه چغوچیلر قبول ایتلورگه، اما قریش طرفندن اسلام طرفینه چغوچیلر قبول ایتلماسکه.

بو معاهده اصحاب کرامغه بیك آور کیلسه ده آخرنده مسلمانلر ایچون کوب فائده‌سی کورلمشدر. «حدیبیه» دن قایتوده اصحاب کرام طرفندن یهودیلرنڭ «خیبر» قلعه‌لری ضبط اولنوب حضرت علی‌نڭ زور باطرلغی کورلدی.

ایلچیلر یباره

هجرتنك یدنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری عجم شاهی «کسرا» غه، روم ایمپراطوری «هرقل» گه، مصر ملکی «مقوقس» گه، حبش حکمداری «نجاشی» غه، شامده حکومت ایدوچی «حارث بن-غسانی» گه و «یمامه» حاکمنه دین اسلامغه أونده‌ب خطلر و ایلچیلر یباردی. مذکور خطلرغه باصار ایچون کموشدن «محمد-رسول الله» دیب یازولی مهر یاصاتدی.

هجرتنك سیکزنچی یلنده، صکره صحابهٔ کرامنك الوغلرندن اولان، خالد بن ولید، عمرو بن العاص، عثمان بن طلحه رضی الله عنهم حضرتلری اسلامغه کردیلر.

مکه نك اسلاملر طرفندن آلنووی

حدیبیه صلحندن ایکی یل صوڭ، یعنی هجرتنك سیکزنچی سنه-سنده مشرکلر مسلمانلر ایله یاصاغان معاهده‌لرن بوزغانغه کوره، رسول اکرم حضرتلری اون مڭ قدر صحابه‌لری ایله مکه نی آلور ایچون مدینه‌ده حرکت ایتدیلر هم کوب مشقت چیکمایچه مسلمانلر مکه شهرینه کررگه موفق بولدیلر. اوشبو وقتده مکه‌لیلرنك باشلغی بولغان «ابوسفیان» ایمان غه کیلدی. بو حال مکه خلقینه بیك ناچار تأثیر ایتوب کوڭللرن توشوردی. شوندن صوڭ کوب قارشوب طورمایچه مسلمانلرغه طاپشرلدیلر.

حضرت پیغمبر مشرکلرنی جیڭوب مکه‌گه کرگاچ عفو عمومی أعلان ایتدی. کعبه نی پت‌لردن طازارتدی. بوندن صوڭ مشرکلرده

مسلمانلرغه قارشو طوررلق قوت فلان قالمادی. وقتیله حضرت رسولگه و مسلمانلرغه بیك کوب اذا وجفا ایتکان مشرکلر ، حاضرنده مکه‌گه جیکوب کرگان وتلاسه نیشلرگه قولندن کیله طورغان حضرت پیغمبرنك اوزلری حقنه یخشی معامله ایتوینی کورگاچ بیك‌کوبسی دین اسلامغه کروب اخلاصلی مسلمان بولدیلر.

مکه‌آلنغاندن صوڭ « حنین »، « تبوك » و « طائف » صوغشلری کبك دخی بر نیچه غزالر بولوب ، دین اسلام عربستاننك تورلی طرفنه طارالدی . اسلام غه کرگان مملکتلرگه دین اوگره‌تر ایچون اصحاب کرامدن بعضیلری یباریله طورا ایدی .

حجة الوداع

هجرتنك طوقزنچی یلنده رسول اکرمنك بیك یقین کوردیکی ابوبکر الصدیق رضی الله عنه حضرتلری مسلمانلر اوستنه «امیر الحاج» ایتلوب مکه‌گه یبارلگان ایدی. شونك ایکنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری یوزیکرمی مڭ صحابه‌لر ایله مکه‌گه باروب کعبهٔ معظمه نی طواف قیلدیلر. بوحج رسول اکرم نك صوڭغی حجی بولدیغندن « حجة الوداع» دیب آتالمشدر .

بو حج وقتنده ، رسول اکرم حضرتلرینك بو دنیادن کوچه‌چك وقتی یاقنلاشدیغنی آڭلاتقان: « الیوم اکملت لکم دینکم . . . » آیت کریمه سی ایندیگندن حضرت پیغمبر اصحاب کرام غه عمرینك آز قالدیغنی بلدردی . بارچه‌سی برلن وداع ایتدی . امتنه کوب وعظ ونصیحت بیردی .

رسول الله نڭ بو دنیادن کوچووی

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلری هجرتنڭ اون برنچی یلنده، ربیع الاوّل آیی‌نڭ اون ایکنچی کیچه سنده آلتمش اوچ یاشنده اولدیغی حالده مدینهٔ منوره‌ده بو دنیادن دار البقاغه کوچدی. اصحاب کرام جانلرندن عزیز کوردکلری پیغمبردن آیرلشوغه بیك قایغورشدیلر. قرأن کریمنی یول باشچیسی ایتوب طوتەرق دین اسلامده ثابت قالوب، آنی دخیده قوتله‌ندررگه طریشدیلر.

قرأن کریم آیت آیت اولەرق یکرمی اوچ یلده اینوب بتدی وانسانلرنڭ دنیا و آخرت سعادتلری ایچون لازم بولغان شریعت حکملرینڭ هر قایوسینی کمال فصاحت وبلاغت ایله جامعدر.

حضرت رسول نڭ زوجه‌لری

برنچی: - خدیجه بنت خویلد حضرتلری. رسول اکرمنڭ الڭ الوغ زوجه سی اولدیغندن «خدیجهٔ کبری» اسمیله مشهوردر. نبوتنڭ اوننچی یلنده آلتمش بش یاشنده مکهٔ مکرمه ده وفات ایتدی.

۲ نچی: - سوده بنت زمعه. اوّلا اصحاب کرامدن سکران بن عمرونڭ نکاحنده اولوب، ایرینڭ وفاتندن صوڭ طول قالغاچ حضرت رسول طرفندن تزوج بیورلدی.

۳ نچی: - عائشه بنت ابی بکر الصدیق. طوقز یاشنده وقتنده هجرتنڭ برنچی یلنده مدینه‌ده زفافی اجرا اولوندی. هجرتدن ۵۸ سنه صڭره ٦٦ یاشنده وفات بولوب مدینه‌ده دفن ایتلدی.

٤ نچی: - حفصه بنت عمر. ٦۵ یاشنده مدینه ده وفات ایتدی.

۵ نچی : - زینب بنت حزیمة الهلالیه. فقیرلر ومسکین لرگه ایروچه شفقتلی اولدیغی ایچون «مسکینلر آناسی» دیب آتالمشدر.

۶ نچی : - ام سلمه بنت ابی امیه. اصل اسمی « هند » اولوب سیکسان دورت یاشلرنده وفات ایتدی.

۷ نچی : - زینب بنت جحش. اوّلا زید بن حارثه نڭ نکاحنده ایدی. آندن طلاق ایتلدکدن صڭره رسول اللهنڭ خاتونلری جملهسینه کرمك ایله مشرف اولدی. ایللی اوچ یاشنده وفات ایتدی.

۸ نچی : - ام حبیبه بنت ابی سفیان. اصل اسمی « رمله » در. اوّلگی ایری عبدالله بن جحش حبشده وفات ایتکاندن صوڭ رسول الله طرفندن تزوج ایدلدی.

۹ نچی: - جویره بنت الحارث. هجرت نڭ بشنچی یللرنده « مُرَیْسیع » واقعه سنده اسیر آلنهرق آزاد ایتلگاندن صوڭ رسول - الله نڭ زوجهلری جمله سینه کردی. آلتمش بش یاشنده وفات ایتدی.

۱۰ نچی : - میمونه بنت حارث الهلالیه.

۱۱ نچی : - صفیه بنت حیی.

۱۲ نچی : - ماریهٔ قبطیه و۱۳ نچی : - ریحانه بنت سمعون در. بونلرنڭ کوبسی حضرت رسولنڭ ازدواج شرفنه نائل اولوب، بعضیلری جاریه لر ایدی.

رسول اکرمنڭ بالالری

حضرت رسولنڭ: قاسم، عبدالله، ابراهیم اسملرنده اوچ ایر بالاسی؛ زینب، رقیه، ام کلثوم، فاطمه اسملرنده دورت قز بالاسی

بولدی. حضرت فاطمه‌دن باشقه‌لری رسول الله نك اوزندن الوك وفات اولوب نسللری قالمادی. حضرت فاطمه ایسه حضرت علی نك نکاحنده اولوب، حسن و حسین رضی الله عنهما حضرتلرینك آناسیدر.

خلفای راشدین حضرتلری

(سنهٔ هجریه ۱۱ دن ۴۱ گه قدر)

۱
حضرت ابو بکر الصدیق (رضی الله عنه)

حضرت رسولنك دنیادن اوتووینه همه صحابه‌لر بیك قایغورشدیلر. رسول اکرم اوزینك ایسانلگنده اوزندن صوك خلیفه بولاچق کشینی آشکاره ایتوب بلدرمه‌گان ایدی. شول سببلی آنك ارتحالی بعدنده مسلمانلر رئیس سز قالدیلر. اوته ده بیروده طنچسزلق وچوالولر چغو احتمالی یوق توگل ایدی. شوڭارغه کوره، اصحاب کرام اهل اسلامنك عمومی اشلرینی اداره ایتار ایچون رسول الله یرینه تیزه‌رك بر خلیفه صایلارغه قرار بیردیلر. بونك ایچون انصار و مهاجرین «سقیفهٔ بنی ساعد» گه جیلوب خلیفه صایلاو طوغروسنده کیگاش ایتارگه باشلادیلر. انصار خلیفه نك اوز یاقلرندن بولوون تله‌دیلر. چونکه: مهاجرین بزنك اچمزگه کیلوب حمایه طابدی، اسلامیت انصارنك اجتهاد وغیرتی آرقه‌سنده انتشار ایتدی، دیدیلر. شوڭا کوره اوزلرن قریشیلردن آرتوغراق صانیسیلری کیلدی.

مهاجرین ایسه خلیفه نك اوز یاقلرندن صایلانوون تیوش

کوردیلر. چونکه: بز عرب قبیله‌لرینک حرمتلیره‌گی بولغان فریشدنمز، رسول الله قبیله‌سندنمز، اسلامیت ایچون مال وملکمزنی طاشلاب شول قدر زحمت و مشقتلر کوردك، حضرت رسول قایو قبیله دن بولسه آنك خلیفه‌سیده شول قبیله دن بولورغه کیره‌ك، دیدیلر.

انصار «سَعْد ابن عُباده» دیگان ذاتنی خلیفه صایلارغه تلیلر ایدی. صحابه‌لر آره‌سنده اختلاف چغوب کیتسه خلیفه صایلاو مسئله‌سینك اوڭایسزلانوب کیتوون آڭلاب حضرت ابوبکر الصدیق، عمر ابن الخطاب وعبیده بن الجراح رضی الله عنهم حضرتلری بومسئله نی تیزره‌ك اوزه‌رگه و اتفاقسزلقنی بترورگه طرشدیلر. صڭره اصحاب کرام حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه نی خلیفه صایلادیلر.

حضرت ابوبکر الصدیق بن قُحافه رضی الله عنه الڭ اوّل اسلامنی قبول ایتوچیلردن اولوب، همه بایلغینی دین اسلام یولنده طوتقان، هجرت وقتنده «غار» ده رسول الله نڭ ایبده‌شی بولونغان برذات ایدی. بوندن باشقه، هروقت رسول اکرمنڭ اوڭ یاغنده اوطوروی، رسول اکرم نڭ خسته‌لگی وقتنده نمازلرده اماملق قیلوب، حضرت پیغمبرنڭ آڭا اویوب نماز اوقووی باشقه‌لرغه قاراغانده اوزینه زور فضیلتلر بیره ایدی هم اوشبو حاللرگه آنڭ خلیفه صایلانووی ایچون اشارت دیب قارالمشدر.

بنی هاشمدن و باشقه لردن برآز کشیلر حضرت ابو بکرنی خلیفه‌لککه صایلاوغه قاتناشمی قالدیلر وآنلر اچنده حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه ده بار ایدی. لکن بونلر نڭ قارشو طورولری اوزاق غه بارمادی. تیزدن اتفاق غه کیلدیلر: حضرت ابو بکر ایله حضرت عمر، حضرت علی گه ابوعبیدة الجراح نی یباروب آنڭ اوزینی وهمه اصحاب کرامنی بر اتفاق غه کرترگه موفق بولدیلر.

پیغمبرلك دعوا ایتوچیلرگه

قارشو صوغشلر.

رسول الله زمانی نڭ صوڭ کونلرنده عربستاننڭ بعض یرلرنده یالغانچی پیغمبرلر ظاهر بولوب خلقنی قوتورترغه باشلاغانلر و بعضیلری اوزلرینه بایتاق کشیلرنی ایەرتکانلر ایدی. بونلرنڭ اڭ مشهورلری «اسودُ العَنَسی» ایله «مُسَیلمةُ الکَذّاب» در.

هجرتنڭ اون برنچی یلنده حضرت ابوبکر خلیفه بولغاچده «اسود العنسی» گه قارشی «یمن» گه و «مسیلمة الکذاب» گه قارشو «نجد» گه عسکر یبارلدی و اسلام عسکری کیلو برلن «اسود العنسی» تیزدن اوترلدی. اما «مسیلمة الکذاب» عسکری ایله اسلام عسکری آره‌سنده یخشوق زورصوغش بولدی.

«مسیلمة الکذاب» «بنی‌حنیفه» قبیله سندن اولوب «نجد» ده «یمامه» اسملی یرده طورا، بنی حنیفه قبیله‌سندن و چیت عربلردن بایتاق کشینی اوزینه ایمان ایتدرگان ایدی. آڭا قارشو یبارلگان اسلام عسکرینه باشلق ایتوب خالد بن ولید رضی الله عنه تعیین قیلندی و «عَقْرباء» اسملی یرده ایکی عسکر قاره قارشو کیلوب زورصوغش بولدی.

دشمن عسکری اسلام عسکرینه قاراغانده دورت مرتبه کوب بولسه ده «خالد بن ولید» حضرتلرینڭ تدبیری و اسلام عسکرینڭ باطرلغی سایه‌سنده مسیلمه عسکری تیزدن جیڭلدی. صوغشده بنی حنیفه قبیله‌سندن بیك آزکشی سلامت قالدی. اسلام عسکرندن ایکی مڭ قدر کشی شهید بولدی. «مسیلمه» اوزی اوشبو «عقرباء»

صوغشنده أوترلدی. شونك ایله برابر، بو صوغش بیك چیتن وشدتلی بولدی. حتی اوزینك تدبیر وشجاعتی سایه سنده « الله نك قلیچی » دیه آتالغان حضرت خالد بن ولید بولماغان بولسه بو صوغشده اسلام عسکرینك جیکوووی خیلی مشکل بولغان بولور ایدی.

مرتدلرگه قارشو صوغشلر - اسلام حکملرینك بعضیلری عربلرگه قیین کورنگانلکدن دین اسلامدن کیرو دونوچیلر و زکات بیرودن باش طارتوب اطاعتسزلك ایتوچیلر بولغالی باشلاغان ایدی. حضرت ابوبکر بونلرغه قارشو عسکر یباروب اطاعتگه کرتدردی و اطاعتگه کرمه‌گانلری قتل ایتلدیلر.

شریعت حکملرینه قارشو کیلوچیلرنك الك کوچلیسی « بنی یربوع » قبیله سینك باشلغی « مالك بن نویرهٔ » ایدی. آنك اوستنه خالد بن ولید رضی الله عنه کیتدی. مالك، حضرت خالدگه: روزه برلن نمازنی قبول ایتسه‌ده زکاتنی بیرمایه‌چگنی قطعی صورتده بیان ایتدی. شول سببلی حضرت خالد آنك باشن کیسدردی.

مرتدلرنك ایك کوچلیسی بولغان « مالك » أوترلگاندن صوك باشقه لرینك اهمیتی قالمادی، آنلر اوستنه یبارلگان اسلام عسکرلرینك همه سی جیکوب قایتدیلر وشول طریقچه مرتدلر بترلدیلر.

قرأن نی جیو - حضرت رسولنك اوزی وقتنده قرأن کریمنی هرکم کوکلدن بیکلی و صحابه لرنك برسی ایکنچیسینه اوگره‌تب طورا ایدی. قرأننی کوکلدن بیکله‌گان کشیلر کوب بولغانغه کوره یاکلشلق بولمی، اگر برر یرده شبهه بولا قالسه درحال حضرت رسولنك اوزندن صوراب اوگره‌نه‌لر ایدی. لکن رسول الله نك ارتحالندن صوك قرأننی کوکلدن بیکله‌گان صحابه لر صوغشلرده شهید بولوب کیتکان صاین آزایا بارغانغه کوره، قرأننك بعض یرلرنده اختلاف بولو احتمالی بار وشول اختلاف اوزرینه کوکلدن بیکلنسه یاکلشلق

بولورغه ممکن ایدی. شونکا کوره، اصحاب کرامنك اتفاق واجماعسی اوزره ابوبکر الصدیق رضی الله عنه، زید بن ثابت الانصاری رضی الله عنه نك همتی برلن قرأن کریم نك آیتلربنی بر یرگه جیدروب مصحف شریف یازدردی. یازلغان اوشبو برنچی قرأن کریم ام المؤمنین حضرت حفصه نك ایووینه قویلوب آنك یاننده صاقلاندی. صکره حضرت عثمان بوندن نسخه‌لر یازدروب اطرافقه طاراتدی.

حضرت ابوبکرنك عنوانلرندن بری «جامع القرأن» در. حضرت رسولگه ودین اسلام غه افراط درجه ده بولغان صداقتی ایچون ایکنچی بر عنوانی «صدیق» در.

حضرت ابوبکر الصدیق هجرتنك اون اوچنچی یلنده آلتمش اوچ یاشنده وفات ایتدی. خلیفه‌لك مدتی ایکی یل اوچ آی ده طوقز کوندر.

بونك خلافتی و قتنده یالغان پیغمبرلر و مرتدلرنی بترودن باشقه دخی «عراق» نك بعض یرلری فتح ایتلدی، «سوریه» و «فلسطین» غه خالد بن ولید وابوعبیده رضی الله عنهمالرنك قوماندا-لرنده یبارلگان اسلام عسکری روملرغه قارشو کیلوب مشهور «اجنادین» صوغشنده موفقیت قازاندیلر، شام محاصره وفتح ایدلدی وسائر بر نیچه مهم واقعه‌لر بولدی.

حضرت رسولنك زوجه لرندن حضرت عائشه رضی الله عنها اوشبو حضرت ابوبکرنك قزیدر.

حضرت ابوبکر مرحمتلی، نچکه کوکللی، ضعیف گاوده‌لی، لکن غایت باطر یوره‌کلی برذات ایدی. قیین وقتلرده آنك کورسه‌تکان باطرلق و اوتکونلگنه همه صحابه‌لر حیران قالا طورغان ایدیلر. حضرت ابوبکرنك الڭ زور مزیتلرندن بریده کشینی یخشی طانووی واوزی اورنینه خلیفه لك گه حضرت «عمر بن الخطاب» نی کورسه‌تب قالدرویدر.

۲

حضرت عمر (رضی الله عنه)

(سنهٔ هجریه ۱۳ دن ۲۳ گه قدر)

حضرت ابوبکردن صونگ آنگ اورنینه حضرت عمر رضی الله عنه خلیفه بولدی. اول خلافتگه کیچکان وقتده اسلام عسکری «عراق» ده عجملر و «سوریه» ده روملر ایله صوغشمقده ایدی. شونگ ایچون حضرت عمر برنچی خطبه‌سندوک خلقنی عراق صوغشینه باررغه اوندادی.

حضرت ابوبکر وقتنده سوریه‌گه یبارلگان اسلام عسکری «شام» قلعه‌سنی یتمش کون محاصره بعدنده ضبط ایتدیلر وبو وقت اسلام عسکرینگ برنچی باشلغی خالد بن ولید و ایکنچی باشلغی ابوعبیده بن الجراح ایدی.

حضرت ابوعبیده بن الجراح یومشاق طبیعتلی، صلح طرفداری، حالبوکه حضرت خالد بن ولید شدتلی وصوغش طرفداری برذات ایدیلر. حضرت عمر خلیفه بولغاچده ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه‌گه برخط یازوب آنی بتون عسکرگه برنچی رئیس و امیر تعیین ایتکانلگن بلدردی.

هرکم باشده حضرت خالد نگ بوگا کیفی کیتار وابوعبیده ایله ایکسی آره‌سنده نزاع چقار دیب ظن ایتسه ده آلای بولمادی: حضرت خالد حضرت ابوعبیده نگ قول آستنده خدمت ایتوب اوّلگی شیکللوک شجاعت ومتانت ایله حرکت ایتدی.

سوریه سفرلری

«یرموق» صوغشی - روم قیصری «هراقلیوس» یوزیکرمی ملڭ کشیلك برعسکر حاضرله‌گان؛ بوندن باشقه، آنڭ عسکری ایله برگه، آنڭ متفقی بولغان «غسان» حاکمی «جبلة بن الایهمی» نڭده عسکری بار ایدی. روملر شول قدر کوب برعسکر ایله اهل اسلام اوستنه هجوم ایچون عربستان‌غه طوغری یورودیلر.

اسلام عسکرینڭ باشلقلری بوندن خبر آلغاچ نیشله‌رگه تیوشلگی حقنده کڭاش ایتدیلر وهمه‌سیده حضرت خالدنڭ فکرن موافق کوردیلر. آنڭ فکری: روملر اسلام عسکرینڭ عربستان ایله مناسبتینی کیسمه‌سونلر ایچون اوزلرینڭ مملکتنه یقینراق بر یرگه جییلوب اورن طوتودن عبارت، چونکه اگر جیڭله قالسه‌لرده کیرو قایتورغه ممکن بولاچق ایدی.

اوشبو پلان‌غه بنائً، اسلام عسکری «اردن» نهرینه قویا طورغان «یرموق» صووی یاغاسینه جیولدیلر و شونده دشمن‌نڭ کیلوون کوتارگه قرار بیردیلر.

حضرت ابوعبیده صوغشده باشلق ایتونی حضرت خالد بن ولیدگه طاپشردی. چونکه بیك زور بولووی کوتولگان بویله برصوغشده حضرت خالد کبك شدتلی برذات‌نڭ باشلق ایتووی موافقراق ایدی. یوزیکرمی ملڭ روم عسکرینه قارشو اسلام عسکری اوتوزملڭ کشیدن عبارت اولوب، یوزیسی اصحاب بدردن ایدی.

یرموق صوغشی سوریه‌ده بولغان صوغشلرنڭ الڭ زوری‌در. روملر اوزلریده کوب بولو اوستنه غسانیلرنڭده قوشیلولری آنلرغه کوب قوت آرتدرمقده ایدی. شول سببلی بوصوغشده اسلام

عسکری اوچ مرتبه بوزولوب کیرو چیگلورگه مجبور بولدی . لکن هر برسندهده حضرت خالد نڭ تدبیرلری سایه سنده یکیدن توزەلوب دشمن قارشوسینه کیلەلر ایدی .

دورتنچی مرتبه صوغشده روم عسکری بیك نق جیڭلدیلر . یارتیسندن کوبسی تلف بولدی. غسان حاکمی « جبلەبن الایهمی » اسیر توشوب اسلامیتنی قبول ایتدی (سنهٔ هجریه ۱۵) .

حضرت خالد نڭ ، اسلام عسکری جیڭلگان تقدیرده کیرو چیگلورگه اوّلدن یولنی تأمین ایتوب قویووی سایه سنده اهل اسلام زور برخطرهدن قوتولدی . حضرت خالد اوزی بوصوغشده امثالسز درجەده زور باطرلق کورسەتدی .

« یرموق » صوغشنده اسلاملرنڭ جیڭووی بیك زور طریشو وکوب زحمتلر چیگو آرقەسنده بولدی . حتی حضرت عمر بالذات اوزی مدینەدن چقوب صوغشقه باررغه تلاسەده اصحاب کرام راضی بولمادیلر و موافق کورمه دیلر . آخرنده اسلام عسکرینڭ جیڭووینی خبر آلغاچ مدینه ده بیك شادلاندیلر .

اوشبو «یرموق» مظفریتندن صوڭ حلب، اورفه، مرعش وساحل گه طوغری صیدا وجبله شهرلری اسلاملر قولینه کیچوب روم قیصری نڭ سوریه دن امیدی بتونلای اوزولدی .

حضرت خالد بن ولید نڭ بوصوغشده کورسەتکان بکتلگینی ایشتکاچ خلیفه حضرت عمر رضی الله عنه آنی عسکرگه رئیس ایکدن عزل ایتکاننه اوکنوب : « یا ابوبکر ، سیکا رحمتلر بولسون ، سین کشیلرنی میندن یخشیراق طانیسن ایکان » دیمش در .

«یرموق» صوغشندن صوڭ اسلام عسکری کوب وقت اوتکارماینچه « قدس » شریفنی محاصره ایتدی .

قدس شریف آلنووی ـ « فلسطین » گه یبارلگان عمرو بن

العاص حضرتلری « ارتبون » آدلی بر روم گنیرالنیڭ عسکرینی جیکوب « نابلس »، « یافه »، « غزه » شهرلرینی آلغاندن صوڭ گنیرالنی قدس‌گه کرتب شهرنی محاصره ایتدی. قدس نڭ روم پاتریارخی اگر امیر المؤمنین ایله بالذات اوزی مصالحه و مقاوله ایته آلسه قلعه نی صوغشسز تسلیم ایته‌چگن اسلام عسکرینڭ باشلغی حضرت ابوعبیده‌گه بلدردی. حضرت ابو عبیده بو تکلیفنی تیزدن مدینهٔ منوره‌گه خلیفه‌گه یازدی.

حضرت عمر اوزینڭ برقلی ایله ایکیسینه بردوه آلوب وآلماش تیلمه‌ش شوکارغه منوب قدس‌گه باردی. قدس‌گه کرگان وقتده دوه‌گه منونوبتی قل‌غه طوغری کیلگانلکدن حضرت عمر آنده جیاو کردی. آنڭ نی قدر تکلفسز ونی قدر عدالت طرفداری بولغانلغنه بو اقوعه دلیلدر.

« قدس » شهری حضرت عمرگه تسلیم ایتلدی. اول آنڭ خلقینه هیچ برتورلی ظلم وجبر ایتدرمه‌دی. خرستیانلرنڭ دینلرینه تیمه‌دی. آنلرنی اوّلگیچه اوز دینلرنده تمامیله ایرکلی قیلدی. روحانیلرنڭ کلیسالرغه نظارتلرینی اوّلگیچه اوز قوللرنده قالدردی.

حضرت عمر ایله قدس پاتریارخی آره سنده برعهد نامه یاصالوب برنیچه شرطلر ذکر ایتلدی. صکره‌لری اسلام خلیفه لری طرفندن ضبط ایتلگان باشقه مملکتلرنی اداره ایتو حقنده‌ده اوشبو عهد نامه‌گه قاراب کوچرگچ آلنه‌رق اش یوروتلدی. بوعهد نامه نڭ شرطلرندن برسی: مملکتنی ضبط ایتکان مسلمانلرغه « جِزْیَه » (ویرگو) بیرونی قبول ایتکان برملتنڭ جان، مال وعرضی تمامیله محافظه قیلنودن عبارتدر.

« قدس » نڭ آلنووی حضرت عمر خلافتی نڭ الڭ زور واقعه لرندندر. آندن صوڭ ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه سوریه فتحینی تمام ایتدی.

سوریه نڭ الڭ زور شهرلری بولغان «بَعلَبَك»، «حمص» «حما»، «لاذقیّه» والڭ صوکره «حَلَبْ» و «اَنْطاکِیَه» آلنوب سوریه‌ده روم حکومتی بترلدی، روم تلی اونتولدی، آنڭ اورنینه عرب تلی طارالدی.

سوریه اشی بتکاچدن «عمرو بن العاص» رضی الله عنه مصرغه یباریلوب، مصر، اسکندریه، طرابلس غرب شهرلری روملر قولندن آلندی و بو صوغشلرده حکومت خزینه سینه بیك کوب مال حاصل ایتلدی.

روملردن «جزیه» و تابعیتنی قبول ایتکان کشیلرنڭ اوزلری، مال ملك، عرض و ناموسلری هم بتون حقوقلری شرعا تأمین ایتلگانگه کوره، اسلامیتنڭ عدالت و حقانیتی تیره یاقغه طارالوب مملکتلرنی ضبط ایتو جیگللشدی، کوب قلعه‌لر صوغشسز اوز اختیار-لری ایله اسلام قولی آستینه کره طورغان بولدیلر.

ایرانِ سفرلری

کوپر واقعه سی، «قادسیه» صوغشی «مداین» آلنووی.

حضرت عمر رضی الله عنه نڭ خلامتی وقتنده ایراننڭ «ساسانیان» سلاله‌سندن «یَزْدِجرد» ثالث اسملی بر آدم شاه اولوب، مملکتنڭ هر طرفنده «زِردشْت» مذهبنده‌گی مجوسیلر طوره‌لر ایدی.

عربلر سوریه طرفنه هجوم ایته باشلاغاچ ایرانغه دخی

« ابو عبیده بن مسعود الثقفی » نڭ قوماندانسنده عسکر یبارلدی. لکن بو سفرنڭ باشنده خیلی اوڭایسزلق بولدی. شویله که: عسکر باشلغی ابو عبیده « زاب » صووی اوستنه کوپر صالدروب عسکرن ایرانیلر اوستنه یبارگان ایدی. فقط عرب آتلری « یزد جرد » نڭ فیللرندن اورکوب کیری قایتورغه باشلادیلر. ابو عبیده اوزی بر فیل آستنده قالوب شهید بولدی. باشلقلرینڭ وفاتن ایشتکاچ عرب عسکری دغیده نغراق بوزولوب، کیری کیله‌رەك بر یولی کوپرگه کرگاچ کوپر یمریلوب عسکرنڭ کوبسی صوغه غرق بولدی و بر قسمیده ایرانیلر قولینه اسیر توشدی.

بو کوپر واقعه سی اهل اسلام ایچون بیك تأسفلی بر واقعه بولدی (سنهٔ هجریه ١۵).

ایرانیلردن « شابور ذوالاکتاف » اسملی بره‌و عرب اسیرلرینڭ قوللرن صوورتب چقاروب آنلر حقنده زور وحشتلر اجرا قیلدی.

کوپر صوغشندن قوتولغانلرنی، عربنڭ مشهور یکتلرندن « مُثَنّی » جیوب یڭی باشلق کیلگانچه گه قدر ترتیب و انتظامده طوتدی. « مثنی » صوغشده قهرمانلق کورسه‌تب کچکنه بر «خالد بن ولید» اسمینی آلدی.

عسکرگه یڭی باشلق بولوب « سعد بن وقاص » رضی الله عنه کیلدی. اول کیلگاچ بر آزدن صوڭ « مُثَنّی » آلغان جراحتلرندن وفات ایتدی.

یڭی رئیس عسکرینی « قادِسِیَّه » آدلی اورنده جیدی و صوغشدن الوك باشده یزد جردگه، آندن صوڭ آنڭ عسکر باشلغی « رستم » گه ایلچی یباروب دین یاکه جزیه قبول ایتولرن تکلیف ایتدی. اگر بو ایکی نڭ برسی قبول ایتلماسه آنلر ایله صوغشه‌چغن بلدردی.

ایرانیلر عربلر نڭ بو تکلیفلرن قبول ایتمه دیلر. شول سببلی صوغش باشلاندی. صوغش بیك قاطی وقانلی بولدی. سعد بن وقاص آورو بولغانلقدن صوغشده اوزی قومانده ایته آلمادی. یوز یکرمی مڭ ایرانیلرغه هجوم ایتکان اوتوز مڭ عرب عسکری باشده بیك طارلقغه توشدیلر. لکن شامدن کیلوب اولگورگان یاردم سایه سنده دشمننی جیڭارگه موفق بولدیلر. ایرانیلر عسکرینڭ باشلغی « رستم » اوترلدی. بو صوغشقه «قادسیه صوغشی» دیلر. بو صوغشده اهل اسلام زور برغالبیتگه ایرشدیلر. ایران عسکرنده بولغان همه مال، ملك، زینت وجوهرلر عربلر قولینه توشدی. حتی ایرانیلر قاشنده مقدس صانالغان و « درفش کاویانی » دیب یورتوله طورغان فلاقلریده عربلرگه ئله کدی.

قادسیه صوغشندن صوڭ عرب عسکرینڭ باشلغی سعد بن وقاص رضی‌الله عنه تیزدن ایراننڭ پایتختی بولغان « مَدایِنْ » شهرینی محاصره قیلدی. یدی آی محاصره بعدنده بوشهرده آلندی.

بو صوغشلرده اسلام عسکرینڭ جیڭو خبرلری، مدینه‌گه ایرشکاچ همه مسلمانلر غایت سویونشدیلر و حضرت عمر رضی‌الله عنه اصحابنی جیوب: جزیرةالعربده، باشقه ملتلر طرفندن اونتولوب قالغان عربلرگه، اسلامیتنڭ علویت وقوتی سایه سنده روملردن شامنی، ایرانیلردن مداینني آلوب، اول یاقلرده حکملرینی یورتونی نصیب ایتدیگی ایچون جناب حق‌غه حمد و ثنالر ایتدیلر.

« کوفه » و « بصره » نڭ بنا ایتلولری — بو صوغشلردن صوڭ ایران شاهی « یزد جرد » نڭ کوچی بتوب، عربلر ایراننڭ هرطرفینه عسکرلر یباردیلر و مملکتنی بتونلای ضبط ایتارگه باشلادیلر. بو

ایران طرفنده غی اشلر بیك اهمیتلی هم کوبسنچه آشغچ بولوب، بار خصوصده ده خلافت اورنی بولغان مدینه دن امر کوتو اوکایسز، چونکه اول، صوغش یرندن بیك یراق ایدی. شونك ایچون «عراق» ده حکومت اسلامیه‌گه برمرکز یاصارغه لزوم کورلدی. شول سببدن امیرالمؤمنین حضرت عمر سعد بن و قاص‌گه خبر یباروب برقلعه بنا ایتارگه قوشدی. اول دخی «کوفه» و«بصره» شهرلرینی صالدردی.

کوفه شهری عربستان طوفراغینه اوخشاغان بر چولده ایدی. صکره علوم اسلامیه‌نك مرکزلرندن برسی بولدی. سعد بن وقاص کوفه شهرنده اوطوروب شرق وشمال یاقلرینه «ابوموسی الاشعری» ی یباردی.

بوندن صوك ینه عربلر ایله ایرانیلر آره‌سنده «نهاوند» شهرینك یاننده بیك قاطی بر صوغش بولوب بونسنده ده عربلر جیکدیلر (سنهٔ هجریه ۱۸). عراق صوغشلرینك ایك قاطیسی ده اوشبودر.

بو صوغشده جیکلگاندن صوك ایراننی غی «ساسانیان» حکومتی اوّلگی قوتن طابا آلماینچه آفرونلق ایله کاملا منقرض بولدی.

بوندن صوك اهل اسلام آذربایجان، کرجستان، ایران مملکتلرینی کاملا ضبط ایتدیلر و«اَحنَف بن قَیس» حضرتلری قوماندا سننده غی اسلام عسکرینی «خراسان» یاقلرینه هجوم ایتدی.

حضرت عمرنك شهید ایتلووی ـ حضرت عمر رضی الله عنه هجرتنك یکرمی اوچنچی یلنده ایرانلی «ابولؤلؤ» اسملی برمجوسی قل طرفندن شهید ایتلدی واوزینك وصیتنه بناءً، رسول الله زیارتی نك یانینه دفن اولوندی.

حضرت عمر غایت جسور، عدالتنی سویه، کوکل و خاطرگه

قارامی، شریعتدن قل قدر آیرلمی طورغان بر ذات ایدی. فکر وتدبیرینک طوغرولغی قیلغان اشلرینک همه‌سننی کوریله کیلمشدر. آنک خلیفه‌لگی وقتنده اسلام مملکتی‌نک چیکلری «نجد» دن قفقاس طاولرینه و «قطای» حدودندن «تونس» گه قدر باروب یتدی. حکومت خزینه‌سی غنیمت ماللریله طولدی. شولای بولا طوروبده حضرت عمر اوزی دنیا مالینه هیچ قزقمی، قارنی طویارلق قدر آقچه غه قناعت ایته، اوستنده‌گی کیوملرنده بعضا یاماولر بولا ایدی.

حضرت عمر تاریخده اسمی قالغان الوغ آدملرنک ا[illegible]ک مشهورلرندندر. اون یل یارم سورگان زمان خلافتنده نی قدر کوب یرلر فتح ایتارگه نائل بولغانلغی میدانده‌در. صوغشلرده آلنغان غنیمت ماللری ایله دولت اسلامیه کورلمگان بر معموریت و سعادت‌گه نائل بولدی.

حضرت عمرنک فتوحاتندن بیگره‌ک سطوت وعدالتی مشهوردر. شونک ایچونده آکا «الفاروق» عنوانی بیرلدی.

حضرت عمر اوز اورنینه خلیفه تعیین قیلمایچه وفات ایتدی. اصحاب کرامنک صایلاوی ایله آنک برینه حضرت عثمان رضی الله عنه خلیفه تعیین ایتلدی.

۳

حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه

(سنهٔ هجریه ۲۴ - ۳۵)

حضرت عمر اورنینه خلیفه تعیین ایتار ایچون عشرهٔ مبشره‌دن بر هیئت یاصالغان و اول هیئت‌نک اچنده «عبد الرحمن بن عوف»،

« طلحه بن عبیدالله » ، « زبیربن العوّام »، « سعد بن ابی وقاص »، « عثمان بن عفان » ، « علی بن ابی طالب » ، « عبدالله بن عمر » رضی‌الله عنهم حضرتلری بار ایدی.

بو کشیلر اوچ کون اچنده خلیفه نی اوز آره‌لرندن صایلارغه تیوش ایدیلر. لکن صایلاو ایچون جیولشقانده اوز آره بر قرارغه کیله آلماینچه خلیفه تعیین ایتونی بتونلای « عبدالرحمن بن عوف » رضی‌الله عنه‌گه طاپشردیلر.

اول دخی حضرت عمر وفاتی نڭ دورتنچی کوننده ، خلیفه‌لکنی حضرت علی بن ابی طالب رضی‌الله عنه‌گه تکلیف ایتسه ده ، حضرت علی همیشه برقرار بیره آلماینچه تردد ایتدی. آخرنده حضرت « عثمان بن عفان » رضی‌الله عنه‌گه بیعت ایتلدی (سنه ۲٤) .

حضرت عثمان ، عمر بن الخطاب رضی‌الله عنه نڭ وصیتی بویونچه بریل غه قدر عامللردن (والی لردن) بره‌ونی‌ده عزل ایتمه‌دی . همه‌سنی اوّلگی اورنلرنده قالدردی . لکن آندن صوڭ اقربا وتعلقاتی نڭ بوده‌تولرینه قارشو کیله آلماینچه کوب مأموریتلرگه اوز کشیلرن قویا باشلادی. حضرت عثمان اوزی قریش نڭ « بنی اُمیّه » فرقه‌سینه منسوب ایدی.

عَبادلَه صوغشی ـ حضرت عمر نڭ خلافتی وقتنده مصر « عمرو بن العاص » طرفندن فتح ایتلگان واوزی شونده عامل (والی) ایتوب قالدرلغان ایدی . حضرت عثمان آنی شول مأموریتدن آلوب ، اورنینه امویلردن اوزینڭ سود قرداشی « عبدالله بن سعد بن سرح » نی قویدی.

بو وقتلرده مسلمانلر « تونس » گه قدر باروب یتکانلر ایدی .

روملر « جرجیر » و « غریغوری » اسملرنده‌گی گنیراللرینه یوز بکرمی مڭ کشیلك عسکر بیروب اهل اسلام غه قارشو یباردیلر.

گنیرال جرجیر تونس‌ده « قیْروان » یاننده مسلمانلرغه اوچرادی و « شبیطلَه » آدلی اورنده زور صوغش بولدی. بو صوغش‌ده عبدالله بن عباس، عبد الله بن الفاروق، عبدالله بن زبیر و عبدالله بن سرح بولغانغه کوره، عربلر « عبدالله » نی جمع لندروب « حرب العبادِله » دیه آتامشلردر.

بوصوغشده کینه مسلمانلر جیڭدیلر. عبد الله بن زبیر حضرتلری آتن روم عسکرینڭ اورته سینه قدر سوروب گنیرال « جرجیر » نی أوتردی و باشن کیسوب اسلام عسکرینڭ باشلغی اولان « عبد الله بن سرح » گه کیتردی.

گنیراللری أوترلگاچ روملر پریشان بولوب، تورلیسی تورلی یاقغه طارالدی و قاچوب بتدیلر.

قبریس آطه سینڭ آلنووی - شام والیسی بولغان معاویه بن ابی سفیان کوبدن بیرلی « قبریس » آطه‌سینی ضبط ایتارگه تلی ایدی. حتی حضرت عمرنڭ خلافتی زماننده بو اش آڭاده تکلیف ایتلگان بولسه ده اول موافق کورمه‌گان و : « مین عسکرمنی صو اوستنده‌گی طاقته پارچه‌لرینه امنیت ایتوب یباره‌سم کیلمی » دیب جواب بیرگای ایدی.

حضرت عثمان نڭ خلافتی زماننده ایسه اوزلری تلاگانچه اش یوروته آلغانغه کوره، معاویه بن ابی سفیان مصر والیسی عبد الله بن سرح ایله اتفاق ایده‌رك صوغش کیمه‌لری (فلوط) حاضرله‌ب آق دڭزده گی « قبریس » آطه سینه هجوم ایتدیلر و زور صوغشدن صوڭ آطه خلقینی مسلمانلرغه « جزیه » بیررگه راضی ایتوب معاهده یاصادیلر (سنهٔ هجریه ۲۸) .

آندن صوڭ « قسطنطينيه » گه (حاضرگی استانبول‌غه) دخی بر قلوط یبارسه‌لرده موفق بولا آلمادیلر. لکن بوسفرلر اهل اسلام‌نڭ قوتن دنیاغه بلدردی.

ساسانیه دولتی نڭ بتووی. «قادسیه» و «نهاوند» صوغشلرندن صوڭ اهل اسلام عسکری ایران نڭ هر طرفینه جایلوب مملکتنی ضبط ایتارگه باشلادیلر. « فارس » و « عراق » والی لگینه تعیین ایتلگان، حضرت عثماننڭ اقرباسندن « عبد الله بن عامر بن کریز» « اصفهان »، « طوس »، « مروه » کبی برنیچه زور قلعه‌لرنی ضبط ایتدی.

امیرلردن « احنف بن قیس » « بلخ » و « خوارزم » طرفلرینه هجوم ایتوب حکومت اسلامیه‌نی اول یاقلرغه توسیع ایتدی. بارا طورغاچ ایران بتونلای اهل اسلام قولینه کیچدی. « یزد جرد » « مروه » ده وفات ایتدی. اول أولگاچ آنڭ اورنن طوتارلق کشی قالماغانغه کوره ساسانیه دولتی تمام منقرض بولدی (سنهٔ هجریه ۳۰).

قرآن نی تصحیح ایتو. رسول الله زمانه سی اوتوب، مصر، سوریه و عراق قطعه‌لری ضبط ایتلگاندن صوڭ، شول طرفلرغه قرأن و اسلام اوگره‌تر ایچون یبارلگان اصحاب کرام آره سنده قرأن نڭ بعض یرلرنده اختلاف چقا باشلاغان ایدی. مثلا : « وارجلکم » سوزینڭ ایکی تورلی اوقلوندن ایکی تورلی معنا چقا ایدی. حالبوکه شریعت اسلامیه نڭ نیگزی بولغان قرأن کریم ده اختلاف بولسه اول وقت آکارغه امنیت آزایووی ممکن بولا و بو ایسه اصلا جائز توگل ایدی. شول سببلی حضرت عثمان، ابوبکر الصدیق رضی‌الله عنه نڭ زمان خلافتنده یازیلوب ده حضرت حفصه بنت الفاروق ده صاقلانا طورغان مصحف شریفنی اساس طوته‌رق برنیچه نسخه‌لر یازدردی

و هر یاقغه بررنی یباردی . شول طریقچه قرأن کریم نڭ اوقلووی شونلرغه قارلب تصحیح ایتلدی . حضرت ابوبکر الصدیق قرأننی جیوچی و حضرت عثمان ایسه توزه‌توچی و طارانوچی در .

حضرت عثمان نڭ شهید ایتلووی- (سنهٔ هجریه ۳۵) حضرت عثمان نڭ خلیفه‌لگی وقتنده اَموبلر حکومت اشلرن بتونلای اوز قوللرینه آلوب ، مملکت اداره سنده کوب اوڭایسزلقلرغه سبب بولدیلر . حضرت عثمان یومشاق طبیعتلی و بیك زیاده شفقتلی بر ذات اولدیغندن اقرباسی آنڭ سوزلرینی طڭلامی باشلادیلر . شول سببلی هر یاقده ممنونیتسزلك بولوب، اصحاب کرامنڭ الوغلری بو اشلرحقنده حضرت عثماننی مسئول طوته ایدیلر.

شامده « ابوذر غفاری » معاویه نڭ مسلك و اداره سینه هرگون قارشو کیلوب کیمچیلکارن کورسه‌ته طورا ایدی .

معاویه نی آندن قوتقارر ایچون حضرت عثمان ابوذر غفاری حضرتلرینی باشقه یرگه کوچردی . بو واقعه ده خلق غه یخشی تأثیر ایتمه‌دی . آخرنده اهمیتسز بر نرسه‌دن زور برمسئله چغوب حضرت عثمان رضی الله عنه نڭ شهید ایتلووینه سبب بولدی .

حضرت عثمان، محمد بن ابوبکرنی مصرغه والی تعیین ایتوب بر قافله ایله آنی شونده یبارگان ایدی .

مصر اهالیسنه بر خط یازوب ، اول کیتکاندن صوڭ خطنی بر ایلچی آزقیلی یباردی و شول خطنڭ یاڭلش اوقلووی زور مسئله قوزغالوغه سبب بولدی .

خطنی یازوچی آدم حضرت عثمان‌نڭ سرکاتبی « مروان » (۱)

---

۱) مروان حضرت رسول زماننده بر عیب اشله‌گان ایچون یمن‌گه سورولگان ایدی . اقرباسی حضرت ابوبکر وحضرت عمر زمانلرنڭ آنی کیروقایتارغه اوتنسه‌لرده، بز رسولنڭ سورگان کشیسنی کیروقایتاره آلمیمز، دیگان ایدیلر. حضرت عثمان خلیفه بولغاچ اموبلر آنی کیرو قایتاروب حضرت عثمان غه سرکاتب ده یاصاغانلر ایدی.

اولوب « اذا جاء الامیر فاقبلواه » دیب یازغان ایدی . مصرغه والی (امیر) بولوب باروچی محمد بن ابو بکر ، مصر حدودنده «اَیْله» دیگان برده حضرت عثمان طرفندن یبارلگان خطنی مصرغه ایلتوچی کشیگه اوچراب آندن خطنی آلدی . عربلر الوك یازوغه نقطه وحرکه‌لر قویوب یازماغانلقدن آنی « اذا جاء الامیر فاقتلواه » دیب اوقودیلر و تیزدن کیرو قایتوب عراق عاصیلرینه قوشلدیلر . آنلر ایله برلکده مدینه‌گه باردیلر. مدینه ده زورطنچسزلق وچوالولر چقدی . حضرت عثماندن « مروان » نی قولغه آلورغه صوراسه‌لرده ، ئلله قایا آچو برلن شریعت فوشقاندن آرتق جزاغه دوچار ایته‌رلر دیب حضرت عثمان آنی بیرمه‌دی .

شونك اوزرینه ، عثمان مروانی یاقلی دیب حضرت عثمان رضی الله عنه گه قارشی اوّلدن بولغان دشمنلق دخیده آرتدی و عاصیلر آنی أوترمکچی بولوب ایووینه کورگه طرشسه لرده حضرت علینك اوغللری آنی صاقلیلر ایدی .

یتمش کون قدر آنك ایوون محاصره ایتکاندن صوك ، آخرنده فسادچیلر آنك کورشیسینك دیوارن تیشوب ایووینه کردیلر و قرأن شریف اوقوب طورغان وقتنده اوزن شهید ایتدیلر . آقفان قانی الك باشده « فسیکفیکهم الله . . . » آیت کریمه سینه توشمشدر .

آنك بو شهید ایتلووی هجرتنك ۳۵ نچی یلنده ، ذی الحجه نك ۱۸ نچی کوننده اولوب ، وفاتی وقتنده حضرت عثمان رضی الله عنه سیکسان ایکی یاشنده ایدی . زمان خلافتی اون ایکی سنه قدردر .

۴

حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه

(سنهٔ هجریه ۳۵ - ۳۸)

حضرت عثماننك شهيد ايتلوونلدن صوڭ مدينه ده چوالولر دخيله آرتدی. عشرهٔ مبشره دن طلحه وزبير رضی الله عنه‌لر هم باشقه صحابه‌لر خليفه لکنی حضرت علی‌گه تکليف ايتديلر. اول باشده بونی قبول ايتمه دی : « سزگه وزير بولووم امير بولوومدن آرتوغراقدر » ديه جواب بيردی. لکن خليفه‌لك اورنی بيش کوندن بيرلی بوش طورغانغه همده اصحاب کرام اوزندن بيك اوتنگانگه کوره ، حضرت علی خليفه‌لکنی قبول ايتارگه راضی بولدی و حضرت عثمان شهيد ايتلونك آلتنچی کوننده مسجد ده اوزينه بيعت ايتلدی . الڭ باشده حضرت طلحه کيسوك قولی برلن بيعت ايتديگندن حاضر بولغان کشيلر بوندن شوملانديلر.

اصحاب کرامنڭ کوبسی بيعت ايتسه ده ، بعضيلری بيعت ايتمی قالديلر. بونلرنڭ اچنده سعد بن ابی وقاص ، عبدالله بن عمر الفاروق ، حسان بن ثابت، اسامه بن زيد کبی الوغ ذاتلر و حضرت عثماننڭ يقينلرندن کوب کشيلر بار ايدی .

حضرت علی نڭ خلافتی قيين بر مسئله برلن باشلاندی. شويله که : بيك کوب کشيلر حضرت عثماننی اوترگان آدملرگه تيزره‌ك جزا بيرياوون تيوش کوره‌لر و حضرت علی ايسه چوالولر بر آز باصلغاندن صوڭ آنلرنی شريعت بويونچه حکم ايتوب جزالاندرو فکرنده ايدی . بارا طورغاچ بومسئله‌گه برطاقم شخصی فکرلر وبوزوق نيتلر قاتناشوب کيتدگندن اش باشقه تورليگه ايله‌نوب زورايدی.

«جَمَلْ» واقعه سی - برآز خلق : «حضرت علی خضرت عثماننی أوترو چیلرنی جزالندرمی ، آخرسی اوزیده شونلر یاقلیدر» دیب سویلی باشلادیلر هم بونلر اوزلرینه بر فرقه بولوب حضرت علی دن حضرت عثماننك قانن طلب ایته باشلادیلر.

بونلر آره‌سنده حضرت عثمان وقتنده یمن والیسی بولوب طورغان «یَعْلٰی» دخی بار ایدی. اول اوزینك بارلق مال وملکن اورته‌غه قویوب حضرت عثمان نك أوچن آلو ایچون صرف ایتارگه قرار بیردی.

حضرت عائشه رضی الله عنهاده اوشبو مخالفلرگه قاتناشدی. بعضیلر حضرت عائشه نك حضرت علی گه آچووی بولغانلغن دعوا ایتسه‌لرده، آلای توگل ، فقط اوزینك فکرنچه حقلقنی شولای دیوب بلگانلکدن حرکت ایتمشدر.

«یَعْلٰی» اوزینك یوز دینارغه آلغان دوه‌سن حضرت عائشه‌گه هدیه ایتدگندن بو فرقه کشیلرینه «اصحاب جمل» دیلر.

«اصحاب جمل» کوب کشی جییلوب «بصره» غه طابا کیتدیلر. حضرت علی آنلرغه بو حرکتلرندن طوقتارغه کوب نصیحت ایتوب قاراسه ده تأثیری بولمادی. آخرنده آنلر اوستینه عسکر جییوب باردی و «بصره» یاننده صوغش بولدی (سنهٔ هجریه ۳۶).

صوغشده حضرت علی نك مخالفلری طرفنده بولغان طلحه و زبیر بن العوام حضرتلری شهید بولدیلر. صوغشنك الڭ کوچلی اورنی حضرت عائشه نك دوه سی بولونغان یرده ایدی. اول دخی اسیر توشوب، مخالفلر تماملیه جیکلدیلر. ایکی یاقدن اون مکْ‌ب کشی تلف بولدی.

جیکْگاندن صوڭ حضرت علی بومخالفلر حقنده بیك زورعدالت ومرحمت کورسه‌تدی، یاره‌لانوچیلر قایسی یاقدن بولسه ده همه سی قارالدی. أولگانارنك نمازلرن اوقوتدی. حضرت عائشه‌نی دخی زور احترام ایله مدینهٔ منوره‌گه اوزاتدی.

آزغنه بر نرسه‌دن چقوب آخری شولای زورایوب کیتکان بو واقعه اهل اسلام ایچون بیك اوکایسز و مسلمانلرنك اوز آره صوغشبه باشلاولرینك برنچیسی بولدی. بو صوغشقه « وقعهٔ جمل » دیلر.

« صفین » واقعه‌سی ـ معاویه بن ابی سفیان حضرت عمرنك خلیفه‌لگی وقتندن بیرلی شام والیسی بولوب طورا و آنده اون بش یل اچنده بیك بایوغان و اوزینه قوتلی طرفدارلر حاصل ایتوب اورنینی نغتقان ایدی.

حضرت عثمان شهید ایتلگاندن صوڭ، اموی مأمورلر اوز ـ لرینك اورنلرندن چغاریله چقلرن آکلاب معاویه بن ابی سفیان تیره سینه جیولدیلر و آنی حضرت علی گه قارشو حرکت ایتدرگه طرشدیلر.

معاویه حضرت علی گه باشدوق بیعت ایتمه‌گان ایدی. بر آزدن آکارغه قارشو حرکت ایته باشلادی. حضرت عثماننك قانلی کیومن کیترتب مسجد دیوارینه آصدی و بش وقت نمازده خلقغه کورسه‌تب: « ابوتراب خلیفه‌نی شهید ایتدی، ابوتراب شولای ایتدی، بولای ایتدی » دیب سویلی و « ابوتراب » دن مقصودی حضرت علی ایدی.

شوندی سوزلر سببلی سوریه ده حضرت علی گه قارشو زور بر خصومت پیدا بولدی ومعاویه ده بوندن استفاده ایدوب اوزینك قورغان پلانن میدان غه چغاردی.

« جمل » واقعه سندن صوڭ معاویه، مصرنی آلوچی عمرو بن العاص ایله برله‌شوب حضرت علی گه قارشو آچیقدن آچیق عصیان ایتدی.

حضرت علی « عراق » اهالیسنه اشانوب شونده قالغان ایدی.

شامدن معاویه فوزغالوب عسکر برلن کیله باشلاغاچ حضرت علی ده اوز عسکرن جیوب «فرات» نهری بویینه کیلدی. ایکی عسکر بر برسینه «رَقّه» یاننده «صَفّینْ» دیگان برده اوچراشدیلر. ایکی آره‌ده صوغش باشلاندی. باشده اهمیتسز گنه بولغان صوغش بارا طورغاچ بیك زورایدی.

یوز اون کون اچندن طوقسان مرتبه دن آرتق صوغش بولوب ایکی یاقدن یتمش مڭ لب کشی تلف بولدی. بونلرنڭ قرق بش مڭ قدریسی معاویه طرفداری بولغان شاملیلر ایدی. بعض بر صوغشلر هیچ طوقتاوسز یدیشه‌ر کون دوام ایتدی.

صوغشنڭ اوّلگیره‌ك کونلرنده، صو چغا طورغان اورنلر معاویه عسکرینڭ قولنده ایدی. آنلر حضرت علی عسکرینه صو بیرمایندچه اچارگه اینتکدردیلر. صڭره‌لری اول یرلر حضرت علی عسکرینڭ قولینه کردی. آنلر شاملیلرغه صو بیردیلر. بو اش انسانیت و مروت جهتندن شولای تیوش بولسه‌ده سیاست جهتندن موافق توگل و اگر حضرت علی عسکریده معاویه عسکری کبی حرکت ایتکان بولسه مخالفلرینڭ حالی قیینلاشه‌چق ایدی.

شول قدر قاطی صوغش بولوبده برنتیجه چقماغاچ، حضرت علی معاویه‌گه خبر یباروب: «دعواچی بز ایکاویمز، بزنڭ ایچون شول قدر کوب کشی تلف بولدی، ایکاو میدان غه چغیق ده قاره قارشی صوغشیق، حقلق کمده بولسه جناب حق شوڭا یاردم ایتار، حقلق اوستکه چغار» دیسه‌ده، حضرت علی نڭ فوق العاده کوچلی ایکانن بلگانگه کوره معاویه آنڭ بو تکلیفینی قبول ایتمه‌دی.

بو خبر عسکر آره‌سینه طارالغاچ معاویه‌گه بیك اوڭایسز طویولدی. چونکه اول: «مین حقلق ایچون فی سبیل الله صوغشه‌م، حضرت عثماننڭ قانن دعوا قیلام» دیه ایدی. شول سببلی حضرت علی نڭ تکلیفن قبول ایتماو کیلشمی ایدی.

معاویه اوزی برلن قاره قارشو صوغشنی قبول ایتمه‌گاچ حضرت علی شام عسکرینه هجوم ایتدی و آنلرنڭ صوغش صفلرن تمام بوزوب کیرو چیگلورگه مجبور قیلدی . « مالك اشتر » اسملی بر باطر معاویه عسکرینڭ اچینه قدر کروب دشماننی قودی .

لکن عمرو بن العاص حضرت علی طرفنده بولغان عراق عسکرینڭ بیك صوفی بولغانن بله ایدی . شوندن استفاده ایدوب اول اوزلرینڭ عسکرینه بر حیله اوگره‌تدی . شویله که : شام عسکری سونگولرینڭ اوچلرینه مصحف شریفلر طاغوب : « مونه سزنڭ ایله بزنڭ آره مزده کلام شریف بار ، شوکارغه جیولیق ! » دیه قچقرشدیلر . شونی ایشتو برلن عراق عسکری قوراللرن طاشلادیلر . حضرت علی آنلرغه : « احتمالکه ، بو بر حیله‌در ، اشانوب بتمه‌گز » دیب قاراسه ده آنڭ سوزینه اهمیت بیرمه‌دیلر ، صوغشدن طوقتادیلر ، حتی مالك اشترنی کیرو چاقردیلر .

شولای ایتوب صوغش طوقتالدی . مذاکره باشلاندی . خلیفه‌لك مسئله‌سی حقنده سویله‌شوب حقلق اوزره قرار بیرر ایچون ایکی یاقدن برر وکیل تعیین اولوندیلر .

عراقیلر ابو موسی الاشعرینی ، شاملیلر عمرو بن العاصنی تعیین ایتدیلر . ابو موسی الاشعری صاف کوڭللی ، حالبوکه عمرو بن العاص عربنڭ عقللیلرندن بیك اوتکون بر کشی ایدی .

مذاکره باشلانغاچ حضرت عثماننڭ أوچن آلو مسئله‌سی اونتولدی . قارالغان نرسه حضرت علی برلن معاویه‌نڭ حکومت ایتولری مسئله‌سی بولدی .

مذاکره بولاچق کونده وکیللر « دَوْمَةَ الْجَنْدَل » آدلی اورنده برله‌شدیلر . یانلرنده ایکی یاقدن دورت یوز کشیده بار ایدی .

عمرو بن العاص اوزینك اوتکونلگی سایه سنده حیله ایله ابو موسی الاشعرینی غفلتگه توشوروب خلیفه‌لکنی معاویه‌گه قالدردی. هر ایکی طرف، بیرلگان قرارنی قبول ایتارگه اوّلدن عهد ایتدکلرندن قبول ایتمی چاره یوق ایدی.

«نهروان» واقعه‌سی - «صفین» صوغشنك دشمننی تمام جیکارگه طورغانده قورال طاشلاب صوغشدن طوقتاغان و اوزلرینك سوز طکلاماولری و وفاسزلقلری سببلی زور فلاکتگه باعث بولغان «خوارج» طائفه سی اوستینه حضرت علی عسکر بولن باروب، دورت مك قدریسنی أوترتدی. بو واقعه «نهروان واقعه‌سی» دیب مشهوردر (سنهٔ هجریه ۳۸).

بوندن صونك حضرت علی نك طرفدارلری کوندن کون ضعیفلندی، اوزی کوفه‌گه قایتوب کیتدی، مدینه گه باررغه ممکن بولمادی. معاویه شام غه قایتوب کیتدی.

حضرت علی نك شهید ایتلووی - «خوارج» فرقه‌سی حضرت علی نی، معاویه و عمرو بن العاصنی بر کونده أوتررگه قرار بیرگان ایدی.

شامده معاویه‌گه قورال بران هجوم ایتسه‌لرده سلامت قوتولدی. أوتره آلمادیلر. مصرده ایسه شول کوننی عمرو بن العاص صرخاو بولوب اوزی چقا آلماینچه اورننه بر وکیل چقارغانلقدن خوارج کشیسی شول وکیلنی أوتردی.

خوارجلردن ابن «مُلْجَم» آدلی بر فدائی حضرت علی نی مسجدگه بارغان وقتنده شهید ایتدی. بو واقعه آنك خلافتی نك دورتنچی یلنده، هجرتنك قرقنچی سنه سنده اولوب، وفاتی وقتنده آلتمش اوچ یاشنده ایدی.

حضرت علی رضی الله عنه فضیلت و علویت ده بیك سیره‌ك طابله اورغان کشیلردن ایدی. علمی، فضلی، جومردلق و بهادرلغی مشهوردر. آنك ایله سویله‌شوبده آنگا مائل بولماو ممکن توگل و آنك خطبه‌لری غایت تأثیرلی ایدی.

حضرت علی نك فاطمة الزهرادن حسن، حسین و محسن اسملرنده اوچ ایر بالاسی بولدی. صونگغیسی کچکنه وقتندوق وفات ایتدی.

حضرت علی دن صونگ کوفه خلقی حضرت حسن رضی الله عنه‌گه بیعت ایتسه‌لرده اول آلتی آی دن صونگ خلافتنی، اوزینك آتاسی ایله صوغشقان معاویه بن ابی سفیان غه طاپشروب اوز اختیاری ایله خلیفه‌لکدن واز کیچدی. فقط بیت المالدن اوزینه کیچنراك معاش بیریلوون هم حضرت علی یاقلی کشیلرگه تیلماون شرط قیلدی.

بوندن اعتبارا خلفای راشدین دوری بتوب «دولت اَمَویه» دوری باشلانادر. معاویه‌نك خلیفه‌لك ایته باشلاوی «دومة الجندل» واقعه سندن اعتبارا بولسه ده، شرعا حضرت حسن نك خلافتنی طاشلاوندن اعتبارادر.

«امویه» دولتی

امویلردن اون دورت کشی خلیفه بولدی. مدت خلافت‌لری طوقسان ایکی یل قدردر. بونلر حکومت ایتکان زمانده اهل اسلام شرق و غربده زور فتوحات غه نائل بولدیلر.

۱

معاویه بن ابی سفیان

(۴۱-۶۱)

اموبه حکمدارلرینك برنچیسی « معاویه » بن ابی سفیان در. بو آدم رسول اکرم زماننده زکات کاتبی ایدی. صکره سوریه‌ده‌گی اسلام عسکرینه رئیس‌لك ایتدی. حضرت عثمان زماننده شام والیسی بولوب فوق العاده قوت ونفوذ قازاندی. حضرت حسن نك خلافتنی طاشلاوندن صوك مستقل حکمدار اولوب اون طوقز یل حکومت سوردی، بونك زماننده اسلام دولتی یخشوق زورمظفریت‌گه نائل بولدی.

معاویه قریشنك « اموی » خاندانننه منسوب برکشیلر. امویلر ایسکیدن بیرلی عربلرگه باشلق ایتارگه تلیلر ایدی. حضرت عثماننك خلیفه بولووی، اوز مقصودلرینه ایریشوحقنك آنلرغه یخشوق زور امیدلر بیرسه ده، خلافتنك ینه‌دن هاشمی‌لرگه‌کوچووی، یوللرن قاپلی ایدی. شول سببدن، حضرت علی خلیفه بولغاچ امویلرنك کوبسی معاویه تیره‌سینه جیبلوب، حضرت علی‌گه قارشو باش کوتارگانلر ایدی.

معاویه مقر خلافتنی مدینه‌ده توگل، شام ده یاصادی. اوزی شونده طوردی. چونکه شامده همه سیده اوز کشیلری، اوز خلقی ایدی. اما مدینه ده اوزینه یخشی قارامایه‌چقلرن بله ایدی.

معاویه حکومت ایتارگه باشلاغاچ والیلرنك کوبسنی آلماشدردی. هر یاقغه اوز کشیلرینی قویدی. « عمرو بن العاص » نی ینه‌دن اوز اورنینه مصرغه تعیین ایتدی. ایك زیاده اطاعت گه کرترگه

نیوشلی اورن « عراق » قطعه‌سی ایدی . چونکه آننه حضرت علی طرفدارلری (علویلر) کوب ایدی . شوکار کوره ، معاویه آنده « زیاد بن آبیه » نی یباردی . زیاد شدتلی و تدبیرلی برکشی بولغانلقدن « عراق » نی تیزدن اطاعت‌گه کرتدی .

معاویه تیزدن قوروده و دکزده دولت اسلامیه نك قوتلرن آرتدردی و اصلاح ایتدی . روم قیصرینه صوغش آچوب قسطنطینیه اوستینه کیمه‌لر یباردی . شونده بارغان عسکر اچنده معاویه نك اوغلی یزید ومدینه‌گه کوچوب بارغاچ آنك ایووینه حضرت رسول قوناق بولغان خالد بن زید ابوایوب الانصاری حضرتلری ده بار ایدی . لکن صوغشدن برنتیجه چقمادی . عربلر قسطنطینیه ی آلا آلماینچه کیرو قایتدیلر .

حضرت خالد بن زید قسطنطینیه‌نی محاصره وقتنده وفات بولوب ، شونك یقیننده بر یرده دفن ایتلدی . صکره هجرتنك ۷۵۸ نچی تاریخنده تورك پادشاهی فاتح سلطان محمد نك شیخی آق شمس الدین افندی حضرت خالد قبرینك قایده ایکانلگن طابوب بیلگوله‌تمشدر . بوقبر حاضرنده استانبولده زور زیارتگاهدر .

معاویه ، اوزی أولگاندن صوڭ حکومت نك اوغلی یزیدگه قالوون نغتوب قویاسی کیلگانگه کوره ، اوزی ایسان وقتدوق خلقنی اوغلینه بیعت ایتدردی . فقط حضرت علی نك اوغلی حضرت حسین ، دخی برنیچه کشیلر بیعت ایتمه دیلر .

معاویه طرفندن عبدالله بن زیاد قوماندا‌سنده یبارلگان اسلام عسکری اورته آزیاده‌غی « جیحون » نهرینی اوتوب ترکستاننی فتح ایتدی . ایکنچی برفرقه عسکر آفریقا قطعه سنده « سودان » غه کروب شول طرفده‌غی خلقلرنی دین اسلام ایله مشرف ایتدی .

معاویه هجرتنك آلتمشنچی یلنده ۷۵ یاشلرنده وفات ایتدی. اون طوقزیلی مستقل اولمق اوزره، شامده بارلق حکومت سورووی قرق یل قدردر.

معاویه عرب داهیلرندن اولوب عقللی وسلطنت‌غه بیك حریص برکشی ایدی. دولت اسلامیه‌نی اداره اینو حقنده کوب نظاملر توزودی واداره‌ٔ ملکیه اصولینی باشلاب اول قویدی. أولەر آلدندن اوغلی یزیدگه کوب نصیحتلر أیتدی، مملکتنی اداره ایتو حقنده کیگاشلر بیردی.

حتی «مروان» نك یزیدگه بوی صونووی شبهه‌لی بولغانلقدن، معاویه اوغلی یزیدگه: - «مینی لحدکه قویار ایچون قبر چوقورینه مرواننی توشورده، قورالگنی چقاروب اوستنه توزەب آندن بیعت آل» دیگان. یزیدده آتاسینك اوگره‌تب قالدرووی بویونچه شولای ایتکان. مروان ایسه الوکدن ئلله نیندی خیاللر قوروب طورغان بولسه ده اوزینی قبراچنده و اوستنده قورال طوتقان یزیدنی کورگاچ تلەر تلەماس یزیدگه بیعت ایتکان، لکن معاویه نك باشینه آیاغی برلن توزتب: «أولگاندن صوکده می حیله ایته‌سك؟» دیگانلگی مشهوردر.

۲

یزید بن معاویه

(۶۱ - ۶۴)

«کربلا» وقعه‌سی (۱۰ محرم سنه ۶۱) - معاویه‌دن صوك اوغلی «یزید» حکومتگه کیچدی. لکن بو، بیك بوزوق طبیعتلی وفاسق برکشی اولدیغندن کوب کشی بوکارغه مجبوری صورەتدەگنه

بیعت ایتدیلر وحسین بن علی ایله، عبدالله بن زبیر حضرتلری بیعت ایتمایینچه مکه‌گه کیتدیلر. چونکه حضرت حسن خلافتنی معاویه‌گه طابشرغان وقتده حضرت حسین نڭ ولی عهد بولووینی شرط قیلغان وشوڭا کوره، معاویه دن صوڭ خلیفه‌لك یزیدگه توگل، بلکه حضرت حسین‌گه تیوش ایدی.

عراق خلقی دخی معاویه طرفندن حضرت علی‌گه ایتلگان جبرلرنی اونوتمایینچه کوڭللرنده صاقلادقلرندن، آنڭ اوغلی یزیددن آچو آلور ایچون خبر بیباروب حضرت حسین‌نی کوفه‌گه چاقردیلر.

حضرت حسین نڭ یقینلری و دوست ایشلری هرنه قدر آنڭ بارووین معقول کورمه‌سه‌لرده اول آنلرغه قارامادی. یاننده‌غی خاتون قز وبالالری ایله بارلغی یتمش کشی اولدقلری حالده مکه دن قوزغالوب کوفه‌گه کیتدیلر.

یزید کوفه‌ده‌گی حضرت علی طرفدارلرینی بر اختلال چقاررغه حاضرلنه‌لر دیب ایشتکاچ، اوز قاشنده اڭ عقللی و تدبیرلی صانالغان کشیلردن قرداشی «عبیدالله بن زیاد» نی کوفه وعراق‌غه والی تعیین ایتکان واول آنده باروب خلقنی یخشوق طنچلاندرغان ایدی.

بو وقتلرده حضرت حسین «کوفه» گه یقینلاشوب کیله ایدی. عبیدالله بن زیاد «عمرو بن ابی وقاص» نی چاقروب، حضرت حسین نی طوتوب آلوب اوزینه کیتررگه قوشدی.

عمرو بن ابی وقاص دورت مڭ کشیلك برعسکر ایله حضرت حسین‌گه قارشو کیتدی. بونی ایشتکاچ حضرت حسین «کربلا» صحراسنده برصغنه‌چق یر ازلرگه باشلادی. اول آراده عمرو بن ابی وقاص کیلوب یتوب حضرت حسین‌گه یالغز اوزیگنه یزیدگه باروب بیعت ایتارگه تکلیف قیلدی. حضرت حسین بونی قبول ایتمه‌دی.

آخرنده ایکی طرف صوغشغه حاضرلنوب طورغانده، هجرتنڭ

آلتمش برنچی یلنده، محرم نڭ اوننده جمعه کون حضرت حسین رضی الله تعالی «شمر بن ذی الجوشن» آدلی برملعون طرفندن شهید ایتلدی هم عائله وتعلقاتنی ده شونده شهید ایتدیلر.

عبدالله بن زبیرنڭ امیرلك دعواسی - کربلا وقعه‌سی هر یردنڭ بیگره‌ك مدینه ومکه اهالیسنه یمان تأثیر ایتدی. بوخبر ایریشو برلن حجاز اهالیسی امویلرگه قارشو عصیان ایتوب، آنلرنڭ حکومتن طانیماس بولدیلر وحضرت حسین نڭ قانن یزیددن آلو شرطی ایله عبدالله بن زبیر حضرتلرینه بیعت ایتدیلر.

عبدالله بن زبیر حضرتلری هر نه قدر قوتلی برکشی بولسه ده اشنی احوال سیاسیه اقتضا ایتکانچه یورتوب مقصودلرینه ایریشه آلمادی. یزید حجاز قوزغالووینه زور اهمیت بیردی وتیزدن عسکر یباردی. آنڭ عسکری مدینه‌نی ضبط ایتوب، مقدس برشهر بولووینه قارامایناچه، آنده بیك چرکین اشلر اشله‌دیلر. بو واقعه خلقنڭ امویلرگه دخیده نفراق نفرت ایتووینه سبب بولدی.

امویه عسکری مکۀ مکرمه‌گه باروب هجوم ایتارگه طورغانده یزیدنڭ وفات بولو خبری کیلگاچ عسکرنڭ حرکاتی طوقتالدی وبر آزدن صوڭ عسکر کیرو قایتوب کیتدی.

یزید آناسی ایله برلکده بایتاق مدتلر بدویلر آره‌سنده طوروب اوسمش اولدیغندن فصیح وشاعر ایسه‌ده توسکه بیك یمسز وآنڭ اوستنه خلقی ده بیك نچار بولغان غه کوره بیك سویکمسز برکشی ایدی.

ذاتا، آناسی معاویه نڭ بونی اوزی اورنینه حکمدار ایتوب قالدرو ایچون قیلغان اشلریده بیك کیلشسزدر. معاویه بونی حکمدار ایته‌ر ایچون اوزی ایسانلگنده طرشوب یوروب تورلی طرفدن

رضالق آلدی ، حتی مدینه‌لیلردن بر نیچه الوغ کشیلرنك یزیدگه بیعت ایتماو احتماللری بولغاچ معاویه اوزی مدینه‌گه باروب آنلرنی کوچله‌ب بیعت ایندردی .

باشدوق شول قدر کوچله‌نب بیعت آلنه‌رق حکمدار بولغان بر کشینك زماننده رسول الله قزینك اوغلی حضرت حسین‌نك شهید ایتلووی و اوشبو حکمدارنك عسکری طرفندن اسلاملرچه مقدس بولغان مدینه شهرینك طالانووی ، مکه شهرینك یاندرلووی اسلام تاریخی نك بیك کوگلسز اورنلریدر .

یزیدنك وفاتی هجرتنك ٦٤نچی سنه‌سنده‌در . دورت یل حکمدارلق ایتوب یکرمی طوقز یاشنده وفات ایتکان بو حکمدارنك زماننده اسلام مملکتی بایتاق زورایدی . لکن اسلام تاریخی بایتاق پچراندی.

۳

ایکنچی معاویه بن یزید

(٦۴)

یزیددن صوك خلیفه بولغان آنك اوغلی معاویه تاریخده ذکر ایتلورلك برنرسه ده اشله‌مدی . فقط آتاسی کبك بوزوق طبیعتلی توگل ، ناموسلی ، حمیتلی ودیندار بر کشی ایدی . بر آز صرخاوده بولغانغه کوره اوچ آی قدر گنه خلیفه‌لك ایتکاندن صوك اوز اختیاری ایله استعفا قیلوب ، بر آز مدت صوك وفات ایتدی .

۴
مروان بن حکم
(۶۴۰ - ۶۵)

مروان ، رسول الله زماننده مدینه‌دن سورولگان عاص بن حکم نك اوغلیدر . مروان یزید زماننده مدینه ده والی بولوب توردی . یزید أولگاچ مدینه ، مکه و کوفه طرف لرینك اهالیسی عبد الله بن زبیرگه بیعت بیرو سببلی ، مروان اوزینك مدینه‌ده طوره آلمایه‌چغن بلوب شام غه قایتدی .

حجازده عبد الله بن زبیرنك قوت ونفوذی کوندن کون آرتا ، خلقنك امویلرگه آچووی کیتکان صاین اوسه بارا ایدی .

شونك ایچونده شامده مروانك طرفدارلری آنك تیره‌سینه جییلوب ، آنی حکومت باشینه کیچارگه تشویق ایتدیلر . اول شونی اشله‌دی هم یزیدنك طول خاتونن آلوب ، یزید نك کچکنه اوغلی « خالد » نی ولی عهد تعیین ایتارگه وعده بیردی . لکن حکومتنی قولینه آلوب بترگاچ خالد نی ولی عهد تعیین ایتمایچه اوزینك اوغلی « عبد الملك » نی تعیین ایتدی . خالد نك آناسی بوکا آچولانوب « مروان » نی بر تون ده یتاغنده جاریه‌لرندن بوغدروب أوترتدی (سنهٔ هجریه ۶۵) .

امویه دولتن قوتلندرگان کشی معاویه‌ایدی. آندن صوك ناچارلانغان بو دولتنی ضعیف لکدن قوتقاروب یکیدن ترگزوچی کشی اوشبو مروان در . شونك ایچونده ، مروان دن اوّل کیلگانلرگه « سفیانیه » وآندن صوك کیلگان خلفای امویه‌گه «مروانیه» دیب اسم بیرلمشدر .

٥

عبد الملك بن مروان

(٦٠ - ٨٦)

مروان أوترلگاندن صوڭ آنڭ اورنینه اوغلی عبد الملك خلیفه بولدی.

اول وقتده حجاز، یمن وایران قطعه‌لری عبدالله بن زبیر اداره‌سنده، بصره طرفلری آنڭ قرداشی مصعب اداره‌سنده و کوفه طرفلریده مختار بن عبدالله بن مسعود الثقفی آدلی بره‌وگه تابع ایدیلر.

عراق ده چوالولر باشلانغاچ کوفه ده مختار الثقفی ظهور ایدوب حضرت حسین رضی‌الله عنه‌نڭ قانن دعوا ایتارگه و اوزینه بیك کوب خلق ایه‌رتب قان توگارگه باشلادی. گربلا واقعه‌سنده عیبلی کورنگان کشیلرنڭ همه سن أوترتب بتردی.

عبد الملك، مختار الثقفی اوستنه ایکی مرتبه عسکر یبارسه‌ده ایکیسنده‌ده مختار طرفی جیڭدیلر. بوصوغشلرده حضرت حسین اوستنه باروب گربلاده صوغشوچیلرنڭ کوبسی أوترلدیلر.

امویلردن حضرت حسین نڭ أوچن آلام دیب مختارنڭ قان توگووی چیکدن آشوب کیتکاچ اوزینڭ طرفدارلریده آندن یوز چویردیلر وبصره والیسی بولغان مصعب بن زبیردن اوزلرینه یاردم صورادیلر. شول سببلی مختار ایله مصعب آره‌سی بوزولوب صوغشورغه باشلادیلر. کوفه یاننده بولغان بر صوغشده مختارنڭ عسکری جیڭلدی واوزی أوترلدی.

مختار أوترلگاندن صوڭ کوفه اطرافی عبد الله بن زبیر اداره‌سینه

کیچدی . ایندی عبد الملك نڭ شوندن باشقه رقیبی قالماغان ایدی . شونڭ ایچون الوك مصعب اوستنه عسکر یباروب آنی أوتورتدی . آندن صوك ، اوزینڭ عسکر باشلغی بولغان مشهور «حجاج بن یوسف الثقفی » نی اون مڭ قدر عسکر ایله مکه‌گه عبد الله بن زبیر اوستنه یباردی.

« حجاج » مکه‌نی محاصره ایتوب آلدی . مکه یانده‌غی « ابی قبیس » طاوی اوستینه « منجنیق » (یراقدن طاش آتدره طورغان طاغان) قوردروب شهرنی طاشقه طوتدردی . طاش‌لرنڭ بعضیلری کعبة الله نڭ بناسینه تیوب بعض یرلرینی خراب ایتدیلر.

آخرنده حجاج (هجرتنڭ ۷۳ نچی یلنڭ) مکه نی ضبط ایتدی. عبدالله بن زبیرنی و باشقه بر نیچه الوغ صحابه‌لرنی شهید أیله‌دی . عبد الله بن زبیر حضرتلرینڭ آیاقلرندن آصدروب قویدی (بو اشلرنی اشله‌وچی کشی رسول الله غه خلیفه‌لك دعواسنده بولغان عبد الملك عسکرینڭ باشلغی ایدی) .

مکه‌نی ضبط ایتکاندن صوڭ حجاج مدینه اوستینه کیتدی: «حضرت عثمان شهید ایتلگانده نیچون آڭا یاردم ایتمه‌دیڭز ؟ » دیب آنده بیك کوب کشیلرگه اذا و جفا بیردی (هجریه ۷۳) .

بوندن صوڭ بتون حجاز و یمن طرفلری امویلر قولینه کروب بتدی و « حجاج » شول طرفلرغه والی تعیین ایتلدی . « حجاج » تاریخلرده «حجاج ظالم » دیب یورتوله‌در.

عبد الملك مکه‌گه عسکر یباروب عبد الله بن زبیرگه هجوم ایتو برلن شغل‌لنگان وقتده روماولر ممالك اسلامیه‌گه هجوم ایتوب مسلمانلرنی آطنه‌ده مڭ آلتون ویرگو توله‌رگه مجبور ایتکانلر ایدی. لکن عبد الله بن زبیرنی أوترتب حجازنی ده اوز قولینه قاراتب استقلالا کسب ایتکاندن صوڭ عبدالملك شرقی روما ایمپراطورلغی اوستنه

عسکر یباروب آنلرنی جیکدی ، بایتاق یرلرن ضبط ایتدی ، کوب اسیرلر وغنیمت مالالری آلدی (سنهٔ هجریه ۷۷) .

کینه اوشبو عبدالملك زماننده ، مصر والیسی ، مشهور سردار « موسی بن نصیر » غه بیك کوب عسکر بیریلوب ، اوزینك خادمی « طارق بن زیاد » ایله آفریقاغه یبارلدی . آنلر « طرابلس غرب » ، «جزایر» مملکتلرن اوتوب « فاس » نك غرب حدودنده‌گی بحر «محیط آطلاسی » غه باروب چقدیلر . مقصودلری « سپته » بوغازی آرقیلی اسپانیاغه چغوب یاوروپانی ضبط ایتو ایدی .

دڭزگه باروب تره‌لگاچ موسی بن نصیر آتینی تزلرینه قدر صوغه کرتب : « یارب ، سین عادل شاهد سن‌که ، اگر بو چیکسز دریا مینم یولیمی کیسمه‌گان بولسه مین سینك جلال وعظمتڭنی دخیده یراقلرده طانته‌چق ایدم » دیووی مشهوردر .

عبدالملك نك یمانلقلری کوب بولسه‌ده ، آنك زماننده اسلام دولتی ضعیف‌لنو وطارالودن قوتقاریلوب خیلی کیڭایتلدی . دولت اسلامیه نك آقچه‌لری برترتیب‌گه قویلوب کوبه‌یتلدی . عبدالملك برنچی اوله‌رق اوز اسمینه آقچه صوقدردی . آقچه سینك بر یاغنده « قل هو الله احد » ایکنچی یاغنده « لا اله الا الله » هم « محمد رسول‌الله ارسله بالهدی ودین الحق » سوزلری یازلغان ایدی .

عربلر نك مشهور شاعرلرندن « فرزدق » ، « جریر » و« اخطل » اوشبو عبدالملك دورنده یتشمشلردر .

عبدالملك یکرمی بریل خلیفه‌لك ایتکاندن صوڭ هجرتدن سیکسان آلتنچی یلده ، آلتمش یاشنده وفات ایتدی .

٦

ولید بن عبدالملك

(٨٦ - ٩٦)

عبدالملك أولگاندن صوڭ آنڭ اورننه اوغلی « ولید » حکومتگه کیچدی . آنڭ حکومتی هجرتنڭ ٨٦ نچی یلندن ٩٦ نچی یلینه قدر اون سنه دوام ایتدی . بو زمانلر امویه دولتی نڭ بیك ترقی ایتکان وبیك کوب یڭی یرلر آلغان وقتلریدر. ولید آتاسی زماننده باشلانغان ترقیات اسلامیه نی درجهٔ کمال غه ایرشدردی .

حاضرگی اسپانیا مملکتی بولونغان یرلرگه اول زمانلرده «آندالوزیا» دیلر وآنده « ژەست غوت » قراللغی بار ایدی . لکن آنڭ زور توره‌لری اوز آره اختلافده بولونغانلقدن ، یاوروپا ایله آفریقا آره‌سنده‌غی بوغازغه یقین « سپته » قلعه‌سینی صاقلاوچی قونت « جولیانوص » اسملی برسی آفریقا طرفنده‌غی عربلر ایله آسترتن خبرله‌شوب مملکتنی آنلارغه تسلیم ایتو حقنده کیگاشه ایدی .

آفریقا والیسی بولغان « موسی بن نصیر » بوندی برفرصتدن استفاده ایتارگه تیوش طابوب « طارق بن زیاد » اسملی بره‌ونڭ قول آستنه برنیچه کیمه وعسکر بیروب هجرتنڭ ٩٢ نچی یلنده آنلرنی « آندالوزیا » نی فتح ایتارگه یباردی .

طارق بن زیاد ، حاضرگی کونده اوزینڭ اسمینه نسبتله « جبل‌ الطارق » دیب یورتوله طورغان طاو یاننده‌غی « سپته » بوغازی آرقیلی چقوب اندلس‌گه کردی .

بونلرنڭ چقولرینی ایشتکاچ « ژەست غوت » قرالی فره‌دریق عسکر جییوب قارشی بارسه‌ده ایکی آره‌ده بولغان صوغشده عربلر

جیکدیلر ، اندلس نڭ جنوب طرفی عربلر قولینه کیچوب مسلمان مملکتی بولدی.

آندن صوڭ اسلام عسکری « ۋەست غوت » دولتی نڭ پایتختی بولغان « طُلَیْطلَه » (طولەدو) شهرینی ده ضبط ایدوب ، ۋەست غوت حکومتی بر مسلمان دولتنه أیلەندی. صڭره اوچ دورت یل اچنه بتون اسپانیا قطعه سی فتح اولنەرق اسلام دولتی نڭ زورلغی یاوروپاغه دهشت بیره باشلادی .

اسپانیانڭ فتحی وقتنده آفریقا والیسی موسی بن نصیر اوزیده شونده چققان ایدی . لکن باره طورغاچ طارق بن زیاد ایله آرەلری بوزولوب ، خلیفه گه بر برسی اوستندن شکایت ایتشه باشلادیلر . خلیفه ایکاونده عزل ایتوب شام غه چاقرتدی . ایکیسی نگده ملکاری حکومت طرفندن ضبط ایتلدی . موسی بن نصیر آخر عمرنده چولده سائل لك ایتارگه مجبور اولمشدر . (آمریقانی کشف ایتوچی فریستوف قولومب نڭ ده باشینه شوندی برحال کیلمشدر .) موسی بن نصیر اول وقتده‌گی اسلام مأمورلرینڭ الڭ زورلرندندر .

عربلرنڭ مقصودی آق دڭزنی اسلام مملکتلری اورتەسنده بر کول ایتوب قالدرو ایدی .

عربلر الڭ باشده اسپانیانڭ « آندالوزیا » قطعه سینه باروب چقدقلرندن بتون اسپانیانی «اندلس» دیب یوروتدیلر .

شرق سفرلری ـ عبد الملك وقتنده حکومت اشلرنده الڭ زور اورن طوتقان حجاج بن یوسف ، ولید وقتندەده شوندی زور اورن طوتمقده ایدی . چونکه عبدالملك آنی اوزینڭ اوغلی ولیدکه توصیه ایتوب قالدرغان ایدی .

شوشی حجاج ولیدنڭ خلافتی وقتنده بیك زور ایکی فرقه عسکر حاضرلەب برسینی « قُتَیبَه بن مُسلِمْ » گه وایکنچیسنی محمد بن قاسم

گه بیردی. قتیبه بخارا وسمرقندنی، محمد بن قاسم هندستاننی ضبط ایتوب قطای اچینه کرماکچی‌لر ایدی. فی الحقیقه بوعسکرلر هندستان وقطای چیکلرینه قدر باروب یتدیلر و قطای حکمدارلرندن ویرگو صوری باشلادیلر. استانبول اوستنه یبارلگان اسلام عسکری ده قسطنطینیه نی محاصره ایتمکده ایدی.

لکن هجرتنك ۹۵ نچی یلنده حجاج و آندن بر یل صوك ولید اوزی وفات بولغاچ اول یاقلرغه زور اهمیت بیرلمه‌دی.

حکومت اداره‌سی جهتندن قاراغانده حجاج الك زور والك مقتدر کشیلردندر. اوزینك تدبیری، عقل ودرایتی سایه‌سنده امویه دولتینی تنظیم ایتدی. آنك وزیرلگی وقتنده اهل اسلام بیك زور شان وشوکت قازاندی. اسلام مملکتی بیك کیڠایدی، زورایدی، هر یاقده اسلام عسکری جیڠدی.

لکن اخلاق ودیانت جهتندن قاراغانده حجاج تاریخ ده اسملری بیك سیره‌ك اوچری طورغان ظالملردندر. غایت اوصال، قان توگوچی، مرحمتسز بر ظالم ایدی. آنك طرفندن بی گناه اوله‌رق اوترلگان مسلمانلرنك صانی یوزیگرمی مڭدن آرتق واوزی اولگان وقتده، آنك طرفندن حبسلرگه یابدرلغان ایر و خاتونلرنك مقداری سیکسان مك قدر ایدی. اوزی غایت مدبر، فصیح واوتکون عقلی بر کشی ایدی.

حجاج خراسان قاضی سی «یحی بن یعمر» دن قرآن غه حرکه ونقطه‌لر قویدرتدی. لکن بو قاضی آخرنده کینه حجاج نك ظلمنه دوچار بولدی.

ولید یتیم بالالر ایچون معلملر، قارئلر وصوقرلر ایچون خدمتچیلر قویدرتدی. فقها وفقراغه وظیفه‌لر تعیین ایتدردی. شام‌ده زور بر جامع، مسافر خانه و خسته خانه بنا ایتدردی. مدینهٔ منوره نی هم

آنده‌غی مسجد شریفنی وقدس‌ده‌گی مسجد اقصانی توزه‌تدردی. کعبه‌ده آلتون اولاقنی قویدردی. قویولر قازیتوب، صو یوللری آچدردی.

٧

سلیمان بن عبدالملك

(٩٦ - ٩٩)

ولید أولگاچ آنك اورنینه قرداشی سلیمان خلیفه بولدی. بونك خلیفه‌لگی باری اوچ‌گنه یل‌دن عبارت بولسه‌ده کوب قانلر توکولدی وشایان تأسف واقعه‌لر بولدي.

مثلا: الك زور فاتحلردن بولغان موسی بن نصیر ایله طارق بن زیاد، اوزآره بولغان نزاعلری ایچون، شام‌ده حکم ایتلوب ایکیسیده عیبلی طابلدی وبر کیسه‌ك ایکمك‌گه محتاج قالورلق درجه‌ده فقیرلك وخورلق‌غه توشورولدیلر.

موسی‌دن صوك اندلس‌ده والی ایتوب قالدرلغان اوغلی عبدالعزیز اوستندن شکایتلر کیلو سببلی باشی کیسدریلوب شام‌غه کیترتلدی.

کاشغرنی فتح ایتوچی امیر «قتیبه» عصیان ایتوب اعدام اولوندی.

سلیمان‌نك الك زور مقصودی استانبولنی آلو ایدی. شونك ایچون برادری «مسلمه بن عبدالملك» نی باش ایتوب استانبول اوستنه عسکر یباردی. عسکر استانبول یاننه کیلوب شهرنی محاصره ایتدی. اسلام عسکری یدی سنه قدر، استانبولنك حاضرگی «غلطه»

دیگان اورننده طوردی. لکن آچلق ظاهر بولو سببلی اسلام عسکری مقصودینه ایریشه آلماینچه کیرو قایتوب کیتارگه مجبور بولدی.

شول محاصره ده اوزیده حاضر بولو نیتی ایله سلیمان یولغه چقغان ایدی. « حلب » یاننده « مرج دابق » دیگان برده معده خسته‌لگندن وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ۹۹).

حاضرنڭ استانبولنڭ « غلطه » قسمنڭ « عرب جامعی » دیب آتالغان مسجد شریف، شول وقت استانبولنی محاصره ایتوچی اسلام عسکرینڭ باشلغی بولغان مسلمه بن عبدالملك نڭ اثریدر.

٨

عمر بن عبد العزیز

(۹۹ - ۱۰۱)

سلیمان اولگاچ آنڭ اورنینه، قرداشینڭ « اوغلی » عمر بن عبدالعزیز خلیفه بولدی.

بو ذات امویه خلیفه‌لرینڭ اچنده الڭ زاهد وعابدیدر. عدالتده حضرت عمر الفاروق غه اوخشی ایدی. لکن بونڭ خلافتی وقتنده زور سیاسی اشلر بولمادی.

امویه خلیفه‌لری جمعه کونلری خطبه ده حضرت علی نی قارغاب کیله‌لر ایدی. عمر بن عبدالعزیز بو یمان عادتنی بترتب، آنڭ اورنینه « ان الله یأمر بالعدل والاحسان . . . » آیت کریمه سینی اوقوته باشلادی.

عمر بن عبدالعزیز زینت وبایلقنی تمام تاشلاب غایت قناعتکار بر صورتده یاشی ایدی. بونڭ اهل بیت رسول الله غه بولغان حرمت

ورعایتی اموی خاندانینڭ کیفنه اوخشامادیغندن ، بر خدمتچیسندن اوزن آغولاتب أوترتدیلر (سنهٔ هجریه ۱۰۱) .

خلیفه لك مدتی ایکی یل یارم قدردر. وفاتنده همه نرسه سی طورغدن صاتلوب بارلغی اون ایکی درهم کموشلك بولدی .

۹

ایکنچی یزید بن عبد الملك

(۱۰۱ - ۱۰۵)

عمر بن عبد العزیزدن صوڭ خلافتگه عبد الملك اوغلی یزید کیچدی . امویه خلیفه‌لرندن یزید بن معاویه گه اسمداش بولغانغه کوره ، تاریخلرده بونی « ایکنچی یزید » دیب یوروته‌لر .

بونڭ زماننده بولغان واقعه‌لرنڭ زورسی «آل مهلب » دیگان زور بر فامیلیانڭ جیگلوویدر . شامده « آل مهلب » دیگان بر خاندان بار ایدی . بونلر خلق آره‌سنده زور نفوذ کسب ایتکان وجومردلق ایله اسم چقارغانلر ایدی . هم اوشبو خاندان نڭ باشلغی یزید بن مهلب ایله امیر « قتیبه » آره‌سنده‌غی صووقلق امیر قتیبه‌نڭ أوترتلووینه سبب بولغان ایدی .

اوشبو واقعه سببلی یزید بن مهلب عمر بن عبدالعزیزنڭ خلافتی وقتنده طوتیلوب حبس گه یابلسه ده صڭره حبس دن قاچوب حکومتگه قارشی عصیان ایتدی .

خلیفه یزید اوزینڭ قرنداشی « مسلمه » نی عسکر ایله یزید بن مهلب اوستنه یباردی. ایکی آره ده بولغان صوغشده یزید بن مهلب

طرفدارلری بیك نق جیکلوب پریشان بولدیلر. تیره یاغنده غی عسکر وکشیلرنك قایسی أوترلدی، قایسی قاچوب یوق بولدی.

یزیدنك «حبابه» اسملی بیك سویه طورغان برجاریه‌سی أولگاچ شونك حسرتنه توزه آلماینچه، آندن یدی کون صوك اوزیده وفات ایتدی.

۱۰

هشام بن عبدالملك

(۱۰۵ - ۱۲۵).

«ایکنچی یزید» دن صوك حکومت باشینه آنك قرنداشی «هشام» کیچدی.

هشام‌نك یکرمی یل دوام ایتکان خلافتی وقتنده ترکستانده، آناطولی‌ده و اسپانیاده بایتاق زور صوغشلر بولغالاسه‌ده، ممالك اسلامیه زورایتلمادی. بلکه کوبسنچه مملکت‌نك تورلی یرلرنده چققان عصیان واختلاللر باصدرلدی، لکن باشقه‌لراوستینه ایتلگان هجوملرده بیك زور موفقیت کورلمه‌دی. حتی اسلام عسکرینك یاوروپاده برنچی مرتبه اوله‌رق جیکلوب کیرو چیکلورگه مجبور بولووی‌ده اوشبو هشام زماننده‌در.

شویله که: عربلر اسپانیا قطعه‌سینی اوزقوللرینه قاراتوب بترگاندن صوك، اسپانیا ایله فرانسیه آره‌سنده‌غی «پیره‌نه» طاولرن اوتوب یاوروپاغه هجوم ایتارگه ویاوروپانی ضبط ایده‌رك قوری‌دن استانبولنی کیلوب فتح ایتارگه اویلاغانلر ایدی.

اوشبو نیت ایله، اسپانیاده‌غی عربلر، شونده والی هم عسکر

باشلغی بولغان « عبدالرحمن الغافقی » آدلی برذاتنڭ قوماندا سنه فرانسیه اوستینه هجوم ایتدیلر. لکن « شارل مارتەل » اسملی برکشینڭ قوماندا سنده عربلرگه قارشو کیلگان خرستیان عسکری فرانسیه اچنده « پواتیه » شهری یاقننده آنلرغه اوچراب ایکی آره‌ده زور صوغش بولدی (سنهٔ هجریه ۱۱٤). ایرته دن کیچ گه قدر صوغشقاندن صوڭ عربلر جیڭلدیلر وعسکر باشلقلری عبدالرحمن شهید بولدی. صڭره عرب عسکری کیرو چیگلدی.

بونده عربلرنڭ جیڭلووینه سببلرنڭ بعضیلری اوشبولردر: برنچی، مسلمان عسکرنده بیك کوب غنیمت مالی بولوب، یورولری آور وآقرن ایدی. ایکنچی، خرستیان عسکرینڭ مقداری عربلرگه قاراغانده بیك کوب هم آنلر تیمر چلترلی کیوملر کیونگانلر وشول سببلی آنلرنی قورال برلن جراحتلاو اوڭایسز ایدی.

اسلام عسکری اوشبو « پواتیه » صوغشینه قدر هربرده جیڭه وهر وقت اوستون کیله ایدی. بوصوغش‌ده جیڭلو آنلرنڭ برنچی مرتبه مغلوبیت‌لریدر.

اوشبو هشام زماننده آنا طولی ده سید حسین البطال آدلی بر قهرمان چقوب روملر ایله برنیچه مرتبه صوغشدی، إستانبولنی محاصره ایتدی وحتی بر مرتبه سنده ایمپراطور قنسطنطین نی اسیر آلدی.

صوڭره صوغشلرنڭ برسنده شهید اولوب « سید غازی » قصبه‌سنده دفن ایتلدی (سنهٔ هجریه ۱۲۲). « سید بطال غازی » دیب بونڭ اسمی تللرده مشهور وحقنده بایتاق مبالغه‌لی حکایه‌لرده واردر. هشام هجرتنڭ ۱۲۵ نچی یلنده، ۵۳ یاشنده وفات ایتدی.

١١

ایکنچی یزید اوغلی ایکنچی ولید

(١٢٥ - ١٢٦)

هشامدن صوڭ تخت‌گه اوطورغان ایکنچی ولید غایت فاسق بر آدم اولوب، مملکت وملت اشن نارامی، بلکه بتون وقتینی ایسروکلك واویون کولکی ایله اوتکاره ایدی. آچولانب قرآن نی یرتب آطو شیکلی شریعت وعقل غه صیمی طورغان اشلری ده کوب بولدی. بوندی اهلیتسز برکشینڭ قول آستنده‌غی مملکت نڭ البته ترقی ایتو وخلقنڭ آندن ممنون بولو احتمالی یوق ایدی.

شول سببلی خلق اوزندن بیزوب باش طارتدیلر وبرنچی ولیدنڭ اوغلی اوچنچی یزیدگه بیعت ایتدیلر. ایکنچی ولید اول وقتده طرابلس‌ده‌آوده یوری ایدی. شونده وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ١٢٦).

١٢

برنچی ولید اوغلی اوچنچی یزید

(١٢٦ - ١٢٧)

اوچنچی یزید زماننده مملکت بیك چوالچق برحالده ایدی. کوب یرلرده اختلال وعصیانلر چقدی. مأمورلر حکومت‌گه اطاعت ایتماسکه وبر برسیله اختلافلاشورغه باشلادیلر. بوحاللر امویه دولتی نڭ انقراض غه یوزطوتووی نڭ باشی ایدی.